Zbierka súdnych rozhodnutí

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA (veľká komora)

z 18. decembra 2025*

„Odvolanie – Spoločná politika v oblasti azylu a prisťahovalectva – Nariadenie (EÚ) 2016/1624 – Európske integrované riadenie vonkajších hraníc Európskej únie – Európska pohraničná a pobrežná stráž – Európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž (Frontex) – Povinnosti agentúry Frontex v oblasti ochrany základných práv – Spoločná návratová operácia koordinovaná agentúrou Frontex – Mimozmluvná zodpovednosť agentúry Frontex – Príčinná súvislosť medzi porušením takýchto povinností a spôsobenou ujmou“

Vo veci C-679/23 P,

ktorej predmetom je odvolanie podľa článku 56 Štatútu Súdneho dvora Európskej únie, podané 14. novembra 2023,

WS,

WT,

WY,

WZ,

YA,

YB,

v zastúpení: L.-M. Komp, A. M. van Eik, advocaten, a E. Sharpston, BL,

odvolatelia,

ďalší účastník konania:

Európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž (Frontex), v zastúpení: pôvodne H. Caniard, R.-A. Popa a C. Rueger, splnomocnení zástupcovia, neskôr H. Caniard, C. Carroll a R.-A. Popa, splnomocnení zástupcovia, za právnej pomoci B. Wägenbaur, avocat,

žalovaná v prvostupňovom konaní,

SÚDNY DVOR (veľká komora),

* Jazyk konania: angličtina.

v zložení: predseda K. Lenaerts, podpredseda T. von Danwitz, predsedovia komôr F. Biltgen, K. Jürimäe, M. L. Arastey Sahún, I. Ziemele, J. Passer, O. Spineanu-Matei (spravodajkyňa), sudcovia S. Rodin, D. Gratsias, M. Gavalec, Z. Csehi a B. Smulders,

generálna advokátka: T. Ćapeta,

tajomník: C. Strömholm, referentka,

so zreteľom na písomnú časť konania a po pojednávaní zo 4. februára 2025,

po vypočutí návrhov generálnej advokátky na pojednávaní 12. júna 2025,

vyhlásil tento

Rozsudok

1 Svojím odvolaním sa WS a i. domáhajú zrušenia rozsudku Všeobecného súdu Európskej únie zo 6. septembra 2023, WS a i./Frontex (T-600/21, ďalej len „napadnutý rozsudok“, EU:T:2023:492), ktorým tento súd zamietol ich žalobu o náhradu škody, ktorá im podľa nich vznikla v dôsledku toho, že Európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž (Frontex) si nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú po prvé z nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1624 zo 14. septembra 2016 o európskej pohraničnej a pobrežnej stráži, ktorým sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/399 a ktorým sa zrušuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 863/2007, nariadenie Rady (ES) č. 2007/2004 a rozhodnutie Rady 2005/267/ES (Ú. v. EÚ L 251, 2016, s. 1), po druhé z krokov 1 až 5 štandardného operačného postupu na zabezpečenie dodržiavania základných práv v rámci spoločných operácií a pilotných projektov vykonávaných touto agentúrou (ďalej len „štandardný operačný postup“), a po tretie z článku 4 kódexu správania pre spoločné návratové operácie koordinované agentúrou Frontex (ďalej len „kódex správania agentúry Frontex“).

I. Právny rámec

A. Nariadenie 2016/1624

2 Nariadenie 2016/1624 bolo zrušené nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1896 z 13. novembra 2019 o európskej pohraničnej a pobrežnej stráži a zrušení nariadení (EÚ) č. 1052/2013 a (EÚ) 2016/1624 (Ú. v. EÚ L 295, 2019, s. 1) s účinnosťou od 3. decembra 2019 okrem článkov 20, 30 a 31 nariadenia 2016/1624, ktoré boli zrušené s účinnosťou od 1. januára 2021. Vzhľadom na čas skutkových okolností sporu sa však toto posledné uvedené nariadenie naďalej uplatňuje *ratione temporis* na tento spor.

3 Nariadenie 2016/1624 obsahovalo okrem iného tieto odôvodnenia:

„…

(6) Za európske integrované riadenie hraníc by mal[i] spoločne zodpovedať [Frontex] a vnútroštátne orgány zodpovedn[é] za riadenie hraníc vrátane pobrežnej stráže v rozsahu, v akom vykonávajú operácie v oblasti hraničného dozoru na námornej hranici a plnia akékoľvek iné úlohy týkajúce sa kontroly hraníc. Zatiaľ čo sa členským štátom ponecháva primárna zodpovednosť za riadenie ich vonkajších hraníc v ich vlastnom záujme a v záujme všetkých členských štátov, úlohou agentúry [Frontex] by mala byť podpora uplatňovania opatrení [Európskej ú]nie týkajúcich sa riadenia vonkajších hraníc, a to posilnením, posudzovaním a koordinovaním krokov členských štátov, ktoré vykonávajú uvedené opatrenia.

…

(14) Rozšírené úlohy a právomoci agentúry [Frontex] by mali byť vyvážené posilnenými zárukami dodržiavania základných práv a vyššou zodpovednosťou agentúry.

…

(16) [Frontex] sa opiera o spoluprácu členských štátov, aby mohla účinne plniť svoje úlohy. V tejto súvislosti je dôležité, aby [Frontex] a členské štáty konali v dobrej viere a včas si vymieňali presné informácie. …

…

(32) Európska rada 15. októbra 2015 vyzvala na rozšírenie mandátu agentúry Frontex v oblasti návratu s cieľom zahrnúť právo organizovať spoločné návratové operácie z vlastného podnetu…

(33) [Frontex] by mala zintenzívniť svoju pomoc členským štátom pri navracaní štátnych príslušníkov tretích krajín, a to v súlade s politikou Únie v oblasti návratu a so smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES [zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území (Ú. v. EÚ L 348, 2008, s. 98)]. Konkrétne by mala koordinovať a organizovať návratové operácie z jedného alebo viacerých členských štátov a organizovať a vykonávať návratové intervencie s cieľom posilniť systémy návratu členských štátov, ktoré potrebujú zvýšenú technickú a operačnú pomoc pri plnení svojej povinnosti vracať štátnych príslušníkov tretích krajín v súlade s uvedenou smernicou.

(34) [Frontex] by mala členským štátom poskytovať potrebnú pomoc pri organizovaní návratových operácií a návratových intervencií zameraných na navrátilcov, a plne pri tom dodržiavať základné práva. Nemala by hodnotiť podstatu rozhodnutí o návrate, ktoré vydali členské štáty. …

…

(36) Prípadná existencia dohody medzi členským štátom a treťou krajinou nepozbavuje agentúru [Frontex] ani členské štáty ich záväzkov podľa práva Únie alebo medzinárodného práva, najmä pokiaľ ide o dodržiavanie zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia (zásada *non-refoulement*).

(37) [Frontex] by mala vytvoriť monitorovaciu skupinu pre nútený návrat, eskortnú skupinu pre nútený návrat a skupinu špecialistov na návrat, ktorých dajú k dispozícii členské štáty, pričom tieto skupiny by boli nasadené v priebehu návratových operácií a tvorili by súčasť európskych intervenčných tímov pre návrat prispôsobených konkrétnej situácii a nasadených pri návratových intervenciách. Súčasťou týchto skupín by mal byť personál so špecifickými odbornými znalosťami z oblasti ochrany detí. [Frontex] by im mala poskytnúť potrebnú odbornú prípravu.

…

(39) Osobitné ustanovenie by sa malo stanoviť v prípade personálu, ktorý je zapojený do činností súvisiacich s návratom, s cieľom presne vymedziť jeho úlohy, právomoci a povinnosti. …

…

(47) Európska pohraničná a pobrežná stráž, ktorá zahŕňa agentúru [Frontex] a vnútroštátne orgány členských štátov, ktoré sú zodpovedné za riadenie hraníc vrátane pobrežnej stráže v rozsahu, v akom vykonáva úlohy kontroly hraníc, by mala plniť svoje úlohy pri plnom rešpektovaní základných práv, najmä Charty základných práv Európskej únie (ďalej len ‚[C]harta'), Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd [, podpísaného v Ríme 4. novembra 1950], príslušného medzinárodného práva vrátane Dohovoru OSN o právach dieťaťa [, ktorý bol prijatý Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 20. novembra 1989 (*Zbierka zmlúv Organizácie spojených národov*, zv. 1577, s. 3) a nadobudol platnosť 2. septembra 1990], Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien[, ktorý bol prijatý Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 18. decembra 1979 (*Zbierka zmlúv Organizácie Spojených národov*, zv. 1249, č. I-20378, s. 13) a nadobudol platnosť 3. septembra 1981], Dohovoru o právnom postavení utečencov <, podpísaný v Ženeve 28. júla 1951 [*Zbierka zmlúv Organizácie spojených národov*, zv. 189, s. 150, č. 2545 (1954)], ktorý nadobudol platnosť 22. apríla 1954 a bol doplnený Protokolom týkajúcim sa právneho postavenia utečencov, ktorý bol podpísaný v New Yorku 31. januára 1967 a nadobudol platnosť 4. októbra 1967> a povinností súvisiacich s prístupom k medzinárodnej ochrane, predovšetkým zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia (zásada non-refoulement)…

(48) Vzhľadom na zvýšený počet svojich úloh by [Frontex] mala ďalej rozvíjať a realizovať stratégiu monitorovania a zaisťovania ochrany základných práv. Na tento účel by mala poskytnúť svojmu pracovníkovi pre základné práva primerané zdroje a zamestnancov zodpovedajúcich mandátu a veľkosti agentúry. Pracovník pre základné práva by mal mať prístup k všetkým informáciám, ktoré potrebuje na plnenie svojich úloh. [Frontex] by mala využívať svoju úlohu na aktívnu podporu uplatňovania acquis Únie v oblasti riadenia vonkajších hraníc, a to aj so zreteľom na dodržiavanie základných práv a medzinárodnej ochrany.

…

(50) Týmto nariadením by sa mal ustanoviť mechanizmus na podávanie sťažností agentúre [Frontex] v spolupráci s pracovníkom pre základné práva s cieľom zabezpečiť dodržiavanie základných práv vo všetkých činnostiach agentúry. Mal by to byť správny mechanizmus, v rámci ktorého by pracovník pre základné práva mal byť zodpovedný za vybavovanie sťažností prijatých agentúrou [Frontex] v súlade s právom na dobrú správu vecí verejných.

Pracovník pre základné práva by mal preskúmať prípustnosť sťažnosti, zaregistrovať prípustné sťažnosti, postúpiť všetky zaregistrované sťažnosti výkonnému riaditeľovi, postúpiť sťažnosti týkajúce sa členov tímov do domovského členského štátu a zaregistrovať následné opatrenia zo strany agentúry [Frontex] alebo tohto členského štátu. Mechanizmus by mal byť účinný a mal by zabezpečiť riadne riešenie sťažností. Mechanizmom na podávanie sťažností by nemal byť dotknutý prístup k správnym a súdnym prostriedkom nápravy a nemal by byť podmienkou na uplatnenie takýchto prostriedkov nápravy. …

…“

4 Článok 2 tohto nariadenia stanovoval:

„Na účely tohto nariadenia sa uplatňuje toto vymedzenie pojmov:

…

4. ‚tímy európskej pohraničnej a pobrežnej stráže‘ sú tímy príslušníkov pohraničnej stráže a ďalších príslušných zamestnancov z participujúcich členských štátov vrátane príslušníkov pohraničnej stráže a iných príslušných pracovníkov, ktorých členské štáty vyslali do [agentúry Frontex] ako národných expertov, aby boli nasadené počas spoločných operácií, rýchlych pohraničných zásahov, ako aj v rámci podporných tímov pre riadenie migrácie;

5. ‚hostiteľský členský štát‘ je členský štát, v ktorom sa spoločná operácia alebo rýchly pohraničný zásah, návratová operácia alebo návratová intervencia uskutočňuje alebo z ktorého sa spúšťa, alebo v ktorom je nasadený podporný tím pre riadenie migrácie;

6. ‚domovský členský štát‘ je členský štát, ktorého príslušník pohraničnej stráže alebo iný relevantný zamestnanec je členom tímu európskej pohraničnej a pobrežnej stráže;

…

8. ‚člen tímov‘ je člen tímov európskej pohraničnej a pobrežnej stráže alebo tímov pracovníkov, ktorí sú zapojení do úloh súvisiacich s návratom a ktorí sa zúčastňujú na návratových operáciách alebo návratových intervenciách;

…

11. ‚návrat‘ je návrat, ako sa vymedzuje v článku 3 bode 3 smernice 2008/115/ES;

12. ‚rozhodnutie o návrate‘ je správne alebo súdne rozhodnutie alebo akt, ktorým sa ustanovuje alebo vyhlasuje, že pobyt štátneho príslušníka tretej krajiny nie je oprávnený a ktorým sa ukladá alebo ustanovuje povinnosť návratu, pričom dodržiava smernicu 2008/115/ES;

13. ‚navrátilec‘ je neoprávnene sa zdržiavajúci štátny príslušník tretej krajiny, na ktorého sa vzťahuje rozhodnutie o návrate vydané členským štátom;

14. ‚návratová operácia‘ je operácia koordinovaná [agentúrou Frontex], ktorá zahŕňa technické a operačné posily poskytované jedným alebo viacerými členskými štátmi a v rámci ktorej sa navrátilci z jedného alebo viacerých členských štátov vracajú na základe donútenia alebo dobrovoľne;

15. ‚návratová intervencia' je činnosť [agentúry Frontex], ktorou sa členským štátom poskytuje posilnená technická a operačná pomoc pozostávajúca z nasadenia európskych intervenčných tímov pre návrat v členských štátoch a z organizovania návratových operácií;

…"

5 Článok 3 uvedeného nariadenia, nazvaný „Európska pohraničná a pobrežná stráž", v odseku 1 uvádzal:

„Európsku pohraničnú a pobrežnú stráž tvoria [Frontex] a vnútroštátne orgány členských štátov, ktoré sú zodpovedné za riadenie hraníc vrátane pobrežnej stráže v rozsahu, v akom vykonáva úlohy kontroly hraníc."

6 Článok 4 toho istého nariadenia s názvom „Európske integrované riadenie hraníc" stanovoval:

„Európske integrované riadenie hraníc pozostáva z týchto zložiek:

…

h) navracanie štátnych príslušníkov tretích krajín, na ktorých sa vzťahujú rozhodnutia o návrate vydané členským štátom;

…"

7 Článok 5 nariadenia 2016/1624, nazvaný „Spoločná zodpovednosť", v odsekoch 1 a 3 stanovoval:

„1. Európska pohraničná a pobrežná stráž vykonáva európske integrované riadenie hraníc ako spoločnú zodpovednosť agentúry [Frontex] a vnútroštátnych orgánov, ktoré sú zodpovedné za riadenie hraníc…

…

3. [Frontex] podporuje uplatňovanie opatrení Únie týkajúcich sa riadenia vonkajších hraníc tým, že posilňuje, posudzuje a koordinuje činnosti členských štátov pri vykonávaní týchto opatrení a pri návrate."

8 Článok 9 tohto nariadenia s názvom „Povinnosť spolupracovať v dobrej viere" znie:

„Na agentúru [Frontex] a vnútroštátne orgány, ktoré sú zodpovedné za riadenie hraníc a návrat… sa vzťahuje povinnosť spolupracovať v dobrej viere a povinnosť vymieňať si informácie."

9 Článok 14 uvedeného nariadenia s názvom „Činnosť agentúry [Frontex] na vonkajších hraniciach" stanovoval:

„1. Členský štát môže požiadať agentúru [Frontex] o pomoc pri vykonávaní svojich povinností, pokiaľ ide o kontrolu vonkajších hraníc. [Frontex] vykonáva aj opatrenia v súlade s článkom 19.

2. [Frontex] zorganizuje pre hostiteľský členský štát príslušnú technickú a operačnú pomoc a môže v súlade s príslušnými právnymi predpismi Únie a medzinárodným právom vrátane zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia (zásada non-refoulement) prijať jedno alebo viacero z týchto opatrení:

a) koordinovať spoločné operácie pre jeden alebo viaceré členské štáty a nasadzovať tímy európskej pohraničnej a pobrežnej stráže;

…“

10 Článok 22 toho istého nariadenia stanovoval:

„1. [Frontex] zabezpečuje operatívne vykonávanie všetkých organizačných aspektov spoločných operácií, pilotných projektov alebo rýchlych pohraničných zásahov vrátane prítomnosti zamestnancov agentúry [Frontex].

…

3. Koordinačný úradník koná v mene agentúry [Frontex] vo všetkých aspektoch nasadzovania tímov európskej pohraničnej a pobrežnej stráže. Úlohou koordinačného úradníka je podporovať spoluprácu a koordináciu medzi hostiteľskými a participujúcimi členskými štátmi. Koordinačný úradník predovšetkým:

…

b) monitoruje správne vykonávanie operačného plánu vrátane ochrany základných práv a podáva o tom agentúre [Frontex] správy;

…“

11 Článok 25 nariadenia 2016/1624, nazvaný „Pozastavenie alebo ukončenie činností“, v odsekoch 1, 3 a 4 stanovoval:

„1. Výkonný riaditeľ ukončí činnosti agentúry [Frontex], ak už nie sú splnené podmienky realizácie týchto činností. Výkonný riaditeľ vopred informuje o tomto ukončení dotknutý členský štát.

…

3. Výkonný riaditeľ môže po tom, ako informuje dotknutý členský štát, zrušiť financovanie činnosti alebo ju pozastaviť či ukončiť, ak hostiteľský členský štát nerešpektuje operačný plán.

4. Výkonný riaditeľ po tom, ako uskutoční konzultáciu s pracovníkom pre základné práva a informuje dotknutý členský štát, zruší financovanie spoločnej operácie, rýchleho pohraničného zásahu, pilotného projektu, nasadenia podporného tímu pre riadenie migrácie, návratovej operácie, návratovej intervencie alebo dohody o pracovných podmienkach alebo úplne či čiastočne pozastaví alebo ukončí takéto činnosti, ak sa domnieva, že došlo k porušeniu základných práv alebo záväzkov medzinárodnej ochrany, ktoré je vážnej povahy alebo bude pravdepodobne naďalej pretrvávať. Výkonný riaditeľ o tomto rozhodnutí informuje riadiacu radu.“

12 Článok 26 tohto nariadenia s názvom „Hodnotenie činností“ uvádzal:

„Výkonný riaditeľ zhodnotí výsledky spoločných operácií a rýchlych pohraničných zásahov, pilotných projektov, nasadenia podporných tímov pre riadenie migrácie a operačnej spolupráce s tretími krajinami. Do 60 dní od ukončenia týchto činností predloží riadiacej rade podrobné hodnotiace správy spolu so zisteniami pracovníka pre základné práva. Výkonný riaditeľ v záujme zvýšenia kvality, koherencie a účinnosti budúcich činností vypracuje komplexnú porovnávaciu analýzu týchto výsledkov a uvedenú analýzu zahrnie do výročnej správy o činnosti agentúry [Frontex].“

13 Článok 27 tohto nariadenia s názvom „Návrat“ stanovoval:

„1. Pokiaľ ide o návrat, [Frontex] v súlade s dodržiavaním základných práv a všeobecných zásad práva Únie, ako aj medzinárodného práva vrátane ochrany utečencov a práv detí, predovšetkým:

a) koordinuje na technickej a operačnej úrovni činnosti členských štátov súvisiace s návratom vrátane dobrovoľných odchodov s cieľom dosiahnuť integrovaný systém riadenia návratov medzi príslušnými orgánmi členských štátov so zapojením príslušných orgánov tretích krajín a ostatných zainteresovaných strán;

b) poskytuje technickú a operačnú pomoc členským štátom, ktoré čelia mimoriadnym výzvam v súvislosti s ich systémami návratu;

…

2. Technická a operačná pomoc uvedená v odseku 1 písm. b) zahŕňa činnosti s cieľom pomôcť členským štátom viesť konania o návrate prostredníctvom príslušných vnútroštátnych orgánov, najmä poskytovaním:

a) tlmočníckych služieb;

…

c) poradenstva vykonávaní a riadení konaní o návrate v súlade so smernicou 2008/115/ES;

d) poradenstva a pomoci v súvislosti s opatreniami potrebnými na zabezpečenie dostupnosti navrátilcov na účely návratu a na zabránenie ich úteku v súlade so smernicou 2008/115/ES a s medzinárodným právom.

…“

14 Článok 28 uvedeného nariadenia, nazvaný „Návratové operácie“, uvádzal:

„1. Bez toho, aby bola hodnotená skutková podstata rozhodnutí o návrate, a v súlade so smernicou 2008/115/ES [Frontex] poskytuje potrebnú pomoc a na žiadosť jedného alebo viacerých participujúcich členských štátov zabezpečuje koordináciu alebo organizáciu návratových operácií, a to vrátane nájmu lietadiel na účely takýchto operácií. [Frontex] môže z vlastného podnetu navrhnúť členským štátom, že skoordinuje alebo zorganizuje návratové operácie.

2. Členské štáty raz mesačne informujú agentúru [Frontex] o svojom predbežnom plánovaní, pokiaľ ide o počet navrátilcov a tretie krajiny návratu v súvislosti s príslušnými národnými návratovými operáciami, a o svojich potrebách pomoci alebo koordinácie zo strany agentúry. [Frontex] vypracuje priebežný operačný plán s cieľom poskytnúť žiadajúcim členským štátom potrebné operatívne posily vrátane technického vybavenia. …

…

8. Výkonný riaditeľ zhodnotí výsledky návratových operácií. Každých šesť mesiacov postúpi riadiacej rade podrobnú hodnotiacu správu zahŕňajúcu všetky návratové operácie vykonané v predchádzajúcom polroku spolu so zisteniami pracovníka pre základné práva. Výkonný riaditeľ v záujme zvýšenia kvality, koherencie a účinnosti budúcich návratových operácií vypracuje rozsiahlu porovnávaciu analýzu týchto výsledkov. Výkonný riaditeľ zahrnie uvedenú analýzu do výročnej správy o činnosti agentúry [Frontex].

…“

15 Článok 34 toho istého nariadenia s názvom „Ochrana základných práv a stratégia pre základné práva“ znel:

„1. Európska pohraničná a pobrežná stráž zabezpečuje ochranu základných práv pri plnení svojich úloh podľa tohto nariadenia v súlade s príslušnými právnymi predpismi Únie, najmä s [C]hartou, platným medzinárodným právom vrátane Dohovoru o právnom postavení utečencov z roku 1951, jeho protokolu z roku 1967 a povinností súvisiacich s prístupom k medzinárodnej ochrane, najmä zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia (zásada non-refoulement).

Na tento účel [Frontex] vypracuje, ďalej rozvíja a realizuje stratégiu pre základné práva vrátane účinného mechanizmu s cieľom monitorovať dodržiavanie základných práv pri všetkých činnostiach agentúry.

2. Európska pohraničná a pobrežná stráž pri plnení svojich úloh zabezpečí, aby nikto nebol v žiadnej krajine vylodený, nútený k vstupu do krajiny, dopravený alebo inak odovzdaný či vrátený orgánom danej krajiny v rozpore so zásadou zákazu vyhostenia alebo vrátenia (zásada non-refoulement), ani v žiadnej krajine, v ktorej hrozí riziko vyhostenia alebo vrátenia do inej krajiny v rozpore s uvedenou zásadou.

3. Európska pohraničná a pobrežná stráž pri plnení svojich úloh vezme do úvahy osobitné potreby detí, maloletých bez sprievodu, osôb so zdravotným postihnutím, obetí obchodovania s ľuďmi, osôb, ktoré potrebujú lekársku pomoc, osôb, ktoré potrebujú medzinárodnú ochranu, osôb v tiesni na mori a ďalších osôb v mimoriadne zraniteľnom postavení.

…“

16 Článok 35 nariadenia 2016/1624 s názvom „Kódexy správania“ stanovoval:

„…

2. [Frontex] v spolupráci s konzultačným fórom vypracuje a ďalej rozvíja kódex správania pre návrat navrátilcov, ktorý sa uplatňuje počas všetkých návratových operácií a návratových intervencií koordinovaných alebo organizovaných agentúrou. Tento kódex správania opisuje

spoločné štandardizované postupy s cieľom zjednodušiť organizovanie návratových operácií a návratových intervencií a zabezpečiť návrat humánnym spôsobom pri plnom dodržiavaní základných práv, najmä zásad ľudskej dôstojnosti, zákazu mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, práva na slobodu a bezpečnosť a práva na ochranu osobných údajov a nediskrimináciu.

3. V Kódexe správania [agentúry Frontex] pre návrat sa venuje pozornosť predovšetkým povinnosti členských štátov zabezpečiť účinný systém monitorovania nútených návratov, ako sa uvádza v článku 8 ods. 6 smernice 2008/115/ES, a stratégii pre základné práva.“

17 Článok 42 tohto nariadenia, nazvaný „Občianskoprávna zodpovednosť“, v odsekoch 1 a 2 uvádzal:

„1. Ak členovia tímov pôsobia v hostiteľskom členskom štáte, tento členský štát je v súlade so svojim vnútroštátnym právom zodpovedný za všetku škodu, ktorú spôsobia v priebehu operácií týchto tímov.

2. Ak táto škoda vznikla v dôsledku hrubej nedbanlivosti alebo úmyselného konania, hostiteľský členský štát môže požiadať domovský členský štát o nahradenie akejkoľvek čiastky, ktorú vyplatil poškodeným osobám alebo osobám oprávneným v ich mene.“

18 Článok 60 uvedeného nariadenia, nazvaný „Zodpovednosť“, v odseku 3 stanovoval:

„V prípade mimozmluvnej zodpovednosti [Frontex] nahradí všetky škody spôsobené jej orgánmi alebo jej zamestnancami pri výkone ich povinností, a to v súlade so všeobecnými zásadami spoločnými pre právne poriadky členských štátov.“

19 Článok 71 toho istého nariadenia s názvom „Pracovník pre základné práva“ znie:

„1. Pracovníka pre základné práva vymenúva riadiaca rada. Jeho úlohou je prispievať k stratégii agentúry [Frontex] pre základné práva, monitorovať dodržiavanie základných práv agentúrou a presadzovať dodržiavanie základných práv agentúrou. …

…

3. S pracovníkom pre základné práva sa vedú konzultácie v súvislosti s operačnými plánmi vypracovanými v súlade s článkami 16 a 17, 28 a článkom 33 ods. 4 Pracovník pre základné práva má prístup k všetkým informáciám, ktoré sa týkajú dodržiavania základných práv pri všetkých činnostiach agentúry [Frontex].“

20 Článok 72 nariadenia 2016/1624, nazvaný „Mechanizmus na podávanie sťažností“, stanovoval:

„1. [Frontex] v spolupráci s pracovníkom pre základné práva prijme potrebné opatrenia na zriadenie mechanizmu na podávanie sťažností v súlade s týmto článkom s cieľom monitorovať a zabezpečiť dodržiavanie základných práv pri všetkých činnostiach agentúry [Frontex].

2. Každá osoba, ktorá je priamo dotknutá činnosťami zamestnancov zapojených do spoločných operácií, pilotných projektov, rýchlych pohraničných zásahov, nasadenia podporných tímov pre riadenie migrácie, návratových operácií alebo návratových intervencií a ktorá sa domnieva, že v dôsledku týchto činností boli porušené jej základné práva, alebo akákoľvek strana zastupujúca takúto osobu môže agentúre [Frontex] predložiť písomnú sťažnosť.

…

4. Pracovník pre základné práva je zodpovedný za vybavovanie sťažností prijatých agentúrou [Frontex] v súlade s právom na dobrú správu vecí verejných. Pracovník pre základné práva by mal na tento účel preskúmať prípustnosť sťažnosti, zaregistrovať prípustné sťažnosti, postúpiť všetky zaregistrované sťažnosti výkonnému riaditeľovi, postúpiť sťažnosti týkajúce sa členov tímov domovskému členskému štátu, informovať príslušný orgán alebo subjekt zodpovedný za základné práva v členskom štáte a zaregistrovať a zabezpečiť následné opatrenia zo strany agentúry [Frontex] alebo tohto členského štátu.

…

10. …

[Frontex] zabezpečí, aby boli informácie o možnosti a postupe podania sťažnosti ľahko dostupné, a to aj pre zraniteľné osoby. Štandardizovaný formulár sťažnosti sa sprístupní sa webovom sídle agentúry [Frontex] a v papierovej forme pri všetkých činnostiach agentúry [Frontex] v jazykoch, ktorým štátni príslušníci tretích krajín rozumejú alebo o ktorých sa možno opodstatnene domnievať, že im rozumejú. Pracovník pre základné práva posúdi sťažnosti aj v prípade, ak neboli podané na štandardizovanom formulári sťažnosti.

…“

B. Smernica 2008/115

21 Článok 6 smernice 2008/115, nazvaný „Rozhodnutie o návrate“, v odseku 1 stanovuje:

„Členské štáty vydajú rozhodnutie o návrate každého štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorý sa neoprávnene zdržiava na ich území bez toho, aby boli dotknuté výnimky uvedené v odsekoch 2 až 5.“

22 Článok 8 tejto smernice s názvom „Odsun“ v odseku 6 uvádza:

„Členské štáty ustanovia účinný systém monitorovania nútených návratov.“

23 Článok 12 uvedenej smernice s názvom „Forma“ v odseku 1 stanovuje:

„Rozhodnutia o návrate… sa vydávajú písomne, pričom sa v nich uvádzajú skutkové a právne dôvody, ako aj informácie o dostupných opravných prostriedkoch.“

C. Rokovací poriadok Všeobecného súdu

24 Podľa článku 76 písm. f) Rokovacieho poriadku Všeobecného súdu „žaloba… obsahuje… v prípade potreby dôkazy a návrhy dôkazov“.

25 Článok 85 tohto rokovacieho poriadku stanovuje:

„1. Dôkazy a návrhy dôkazov sa predkladajú v rámci prvej výmeny vyjadrení.

2. Hlavní účastníci konania môžu tak v replike, ako aj v duplike predložiť dôkazy alebo označiť dôkazy, ktoré navrhujú vykonať na podporu svojich tvrdení, za predpokladu, že omeškanie s ich predložením je odôvodnené.

3. Hlavní účastníci konania môžu výnimočne predložiť dôkazy alebo označiť dôkazy, ktoré navrhujú vykonať, aj pred skončením ústnej časti konania alebo pred rozhodnutím Všeobecného súdu, že vec prejedná bez ústnej časti konania, za predpokladu, že omeškanie s ich predložením je odôvodnené.

4. Bez toho, aby bolo dotknuté rozhodnutie Všeobecného súdu o prípustnosti predložených dôkazov alebo návrhov dôkazov vykonaných podľa odsekov 2 a 3, predseda umožní ostatným účastníkom konania vyjadriť sa k nim.“

II. Okolnosti predchádzajúce sporu

26 Okolnosti predchádzajúce sporu boli opísané v bodoch 2 až 16 napadnutého rozsudku a možno ich zhrnúť takto.

27 Odvolatelia sú rodinou sýrskych štátnych príslušníkov, ktorí prišli na ostrov Milos (Grécko) 9. októbra 2016 v rámci skupiny utečencov. Dňa 14. októbra 2016 boli presunutí do prijímacieho a identifikačného centra nachádzajúceho sa v Grécku, kde uviedli, že chcú podať žiadosť o medzinárodnú ochranu.

28 Dňa 20. októbra 2016 boli odvolatelia v nadväznosti na spoločnú návratovú operáciu, ktorú koordinovala agentúra Frontex, presunutí do Turecka do dočasného prijímacieho centra na juhovýchode tejto krajiny.

29 Dňa 2. novembra 2016 turecké orgány vydali odvolateľom doklady o dočasnej ochrane, ako aj dočasné cestovné povolenie na cestovanie do Sanliurfy (Turecko). Odvolatelia sa dočasne usadili v dedine Saruj (Turecko) a potom sa presťahovali do Erbilu (Irak).

30 Dňa 4. januára 2017 odvolatelia podali prvú sťažnosť pracovníkovi agentúry Frontex pre základné práva, v ktorej tvrdili, že v dôsledku návratovej operácie vykonanej agentúrou Frontex boli presunutí z Grécka do Turecka. Odvolatelia súčasne podali sťažnosť proti Helénskej republike na Európsky súd pre ľudské práva.

31 Dňa 15. februára 2017 bola táto prvá sťažnosť vyhlásená za prípustnú a bola postúpená výkonnému riaditeľovi agentúry Frontex, ako aj gréckemu ombudsmanovi, ktorý ju postúpil gréckej polícii, o čom boli odvolatelia informovaní 7. júna 2017.

32 Dňa 17. júla 2018 odvolatelia podali pracovníkovi pre základné práva druhú sťažnosť týkajúcu sa vybavenia ich prvej sťažnosti, o ktorej dostali informácie 25. júla 2018. Dňa 9. augusta 2018 bola ich druhá sťažnosť vyhlásená za prípustnú a bola spojená s ich prvou sťažnosťou.

33 Dňa 29. novembra 2018 pracovník pre základné práva informoval odvolateľov, že Frontex stále čaká na výsledky interného vyšetrovania gréckych policajných orgánov týkajúceho sa prvej sťažnosti. Dňa 25. novembra 2019 ich informoval o ukončení tohto vyšetrovania zo strany týchto

orgánov a o ich rozhodnutí nezaslať správu týkajúcu sa uvedeného vyšetrovania z dôvodu jej dôvernej povahy. Dňa 6. októbra 2020 tento pracovník zaslal odvolateľom svoju záverečnú správu o sťažnostiach a konanie o týchto sťažnostiach ukončil.

34 V e-maile z 8. októbra 2020 zaslanom pracovníkovi pre základné práva odvolatelia uviedli, že táto záverečná správa sa nezaoberala ani úlohou agentúry Frontex v rámci návratovej operácie, ani druhou sťažnosťou. Pracovník pre základné práva vo svojej odpovedi z 13. októbra 2020 uviedol, že Frontex si splnila svoje povinnosti týkajúce sa vybavenia ich sťažností.

35 Odvolatelia, ktorí sú rodinou zloženou z dvoch rodičov a štyroch detí kurdskej etnickej príslušnosti, v odvolaní poukázali na to, že na Všeobecnom súde uviedli, že vyhlásenie o urovnaní podpísané účastníkmi konania bolo 19. februára 2023 schválené Európskym súdom pre ľudské práva v rámci sťažnosti, ktorá bola podaná na tento súd proti Helénskej republike. Na pojednávaní pred Súdnym dvorom spresnili, že na základe tohto vyhlásenia Helénska republika súhlasila so zaplatením sumy 12 500 eur každému sťažovateľovi za majetkovú a nemajetkovú ujmu, teda celkovo sumy 75 000 eur, ako aj sumy 1 500 eur za náklady a trovy konania.

III. Konanie na Všeobecnom súde a napadnutý rozsudok

36 Návrhom podaným do kancelárie Všeobecného súdu 20. septembra 2021 podali odvolatelia žalobu o náhradu škody, ktorou sa domáhali náhrady majetkovej a nemajetkovej ujmy, ktorá im podľa nich vznikla v dôsledku údajného protiprávneho konania agentúry Frontex pred návratovou operáciou, počas nej a po nej a ktorú vyčíslili na 96 212,55 eura, pokiaľ ide o majetkovú ujmu, a 40 000 eur, pokiaľ ide o nemajetkovú ujmu, spolu s úrokmi.

37 V napadnutom rozsudku, pokiaľ ide o prípustnosť niektorých dokumentov predložených odvolateľmi, Všeobecný súd po prvé v bodoch 43 až 46 tohto rozsudku konštatoval, že prílohy C.1 a C.3 až C.6 k replike boli neprípustné z dôvodu ich oneskoreného predloženia bez odôvodnenia. Po druhé a z toho istého dôvodu Všeobecný súd v bodoch 49 až 51 uvedeného rozsudku odmietol dokument E.1, ktorý odvolatelia predložili 7. marca 2023, teda dva dni pred pojednávaním.

38 Pokiaľ ide o vec samu, Všeobecný súd sa po tom, čo v bode 53 napadnutého rozsudku uviedol, že podmienky vzniku mimozmluvnej zodpovednosti Únie podľa článku 340 druhého odseku ZFEÚ sú kumulatívne, rozhodol v bode 55 tohto rozsudku preskúmať v prvom rade podmienku týkajúcu sa existencie príčinnej súvislosti medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a údajnou ujmou.

39 V tejto súvislosti Všeobecný súd v bode 56 napadnutého rozsudku konštatoval, že uvádzaná ujma musí dostatočne priamo vyplývať z vytýkaného konania, ktoré musí byť rozhodujúcou príčinou ujmy, a že neexistuje povinnosť napraviť každý, dokonca aj vzdialený, škodlivý následok protiprávneho stavu.

40 Všeobecný súd najprv v bode 61 napadnutého rozsudku rozhodol, že náklady, ktoré odvolatelia vynaložili na cestu do Grécka, nemohli priamo vyplývať zo správania vytýkaného agentúre Frontex, keďže predchádzali spornej návratovej operácii.

41 Následne v bode 62 napadnutého rozsudku Všeobecný súd konštatoval, že argumentácia odvolateľov o existencii príčinnej súvislosti medzi nesplnením povinností týkajúcich sa ochrany základných práv v rámci tejto operácie, ktoré sa vytýka agentúre Frontex, a ostatnými údajnými druhmi ujmy bola založená na nesprávnom predpoklade, a to že nebyť tohto nesplnenia povinností odvolatelia by neboli vyhostení do Turecka a získali by v Grécku medzinárodnú ochranu, a teda aj materiálnu pomoc, na ktorú mali nárok, takže by neutrpeli dotknuté ujmy.

42 V tejto súvislosti Všeobecný súd v bodoch 64 a 65 napadnutého rozsudku zastával názor, že v súlade s článkom 27 ods. 1 písm. a) a b) a článkom 28 ods. 1 nariadenia 2016/1624, článkom 6 ods. 1 smernice 2008/115 a s článkom 2 písm. f) a článkami 4, 6, 8 a 31 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany (Ú. v. EÚ L 180, 2013, s. 60), bolo úlohou agentúry Frontex v rámci spornej návratovej operácie len poskytovať technickú a operačnú podporu členským štátom a nie skúmať opodstatnenosť rozhodnutí o návrate osôb zahrnutých do tejto operácie, keďže tieto rozhodnutia, ako aj rozhodnutia týkajúce sa poskytnutia medzinárodnej ochrany, vyplývajú z posúdenia, ktoré patrí do výlučnej právomoci členských štátov.

43 V dôsledku toho Všeobecný súd v bode 66 napadnutého rozsudku rozhodol, že nebola preukázaná priama príčinná súvislosť vo vzťahu jednak k majetkovej ujme spojenej s výdavkami, ktoré odvolatelia vynaložili v Turecku a Iraku, a jednak k nemajetkovej ujme spočívajúcej najmä v pocite úzkosti spojenom s návratovým letom do Turecka, ktorý navyše považoval za let, ktorý v zásade spadá do výlučnej zodpovednosti hostiteľského členského štátu podľa článku 42 ods. 1 a 2 nariadenia 2016/1624.

44 Okrem toho, keďže Všeobecný súd konštatoval, že údajná ujma musí vyplývať priamo z namietanej protiprávnosti, a nie z rozhodnutia žalujúcej strany, pokiaľ ide o spôsob reakcie na údajne protiprávny akt, v bodoch 67 až 69 napadnutého rozsudku rozhodol, že údajná majetková a nemajetková ujma týkajúca sa nákladov na prenájom a zariadenie bytu v dedine Saruj, nákladov vynaložených na cestu do Iraku, rôznych výdavkov vynaložených od ich usadenia sa v tejto krajine, ako aj pocitu strachu a utrpenia spojeného s ich náročnou cestou do tejto krajiny, vyplývala z vlastných rozhodnutí odvolateľov.

45 V tejto súvislosti Všeobecný súd v bode 68 napadnutého rozsudku v podstate usúdil, že na jednej strane zo spisu vyplýva, že usadenie sa odvolateľov v dedine Saruj bolo výsledkom ich rozhodnutia nepostupovať v súlade s pokynmi uvedenými v dočasnom cestovnom povolení vydanom tureckými orgánmi, a na druhej strane z písomností odvolateľov vyplýva, že ich útek do Iraku vyplýval z ich obáv, že budú týmito orgánmi vrátení do Sýrie za nedodržanie týchto pokynov.

46 Napokon v bode 70 napadnutého rozsudku Všeobecný súd konštatoval, že ak zastúpenie advokátom alebo poradcom v rámci konania pred podaním žaloby nie je povinné, neexistuje príčinná súvislosť medzi nákladmi na takéto zastúpenie a prípadným konaním, ktoré možno vytýkať dotknutej inštitúcii alebo orgánu. Za týchto podmienok rozhodol, že údajnú majetkovú ujmu týkajúcu sa nákladov na právnu pomoc, ktoré vynaložili odvolatelia v rámci sťažností podaných agentúre Frontex, nemožno priamo pripísať tejto agentúre.

47 Na záver Všeobecný súd rozhodol, že odvolatelia nepredložili dôkaz o dostatočne priamej príčinnej súvislosti medzi skutkami vytýkanými agentúre Frontex a údajnou ujmou, a v dôsledku toho zamietol žalobu o náhradu škody v celom rozsahu.

IV. Návrhy účastníkov odvolacieho konania

48 Odvolatelia vo svojom odvolaní navrhujú, aby Súdny dvor:

– zrušil napadnutý rozsudok a v prvom rade vrátil vec Všeobecnému súdu na rozhodnutie,

– subsidiárne vyhlásil žalobné dôvody v prvostupňovom konaní za prípustné,

– uložil agentúre Frontex povinnosť nahradiť trovy prvostupňového a odvolacieho konania spolu s úrokmi.

49 Frontex navrhuje, aby Súdny dvor:

– zamietol odvolanie a

– uložil odvolateľom povinnosť nahradiť trovy prvostupňového a odvolacieho konania.

V. O odvolaní

50 Na podporu svojho odvolania odvolatelia uvádzajú štyri odvolacie dôvody.

51 Prvý odvolací dôvod, ktorý sa týka najmä bodov 62 až 66 napadnutého rozsudku, je v podstate založený na nesprávnych právnych posúdeniach, ktorých sa dopustil Všeobecný súd, keď konštatoval neexistenciu príčinnej súvislosti medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a údajnými ujmami v dôsledku zaradenia odvolateľov do spornej návratovej operácie. Tento odvolací dôvod sa v podstate skladá z troch častí.

52 Druhý odvolací dôvod, ktorý sa tiež týka bodov 62 až 66 napadnutého rozsudku, je v podstate založený na nesprávnych právnych posúdeniach, ktorých sa dopustil Všeobecný súd, keď konštatoval neexistenciu príčinnej súvislosti medzi konaním agentúry Frontex a údajnou nemajetkovou ujmou v dôsledku porušení základných práv, ku ktorým malo dôjsť počas návratového letu do Turecka. Tento odvolací dôvod sa v podstate skladá z dvoch častí.

53 Tretí odvolací dôvod, ktorý sa skladá z dvoch častí týkajúcich sa bodov 67 až 71 napadnutého rozsudku, je založený na nesprávnych právnych posúdeniach, ktorých sa dopustil Všeobecný súd, keď dospel k záveru, že požadovaná príčinná súvislosť medzi konaním a opomenutiami, ktoré sú vytýkané agentúre Frontex, a niektorými údajnými ujmami bola prerušená vlastnými rozhodnutiami odvolateľov.

54 Napokon štvrtý odvolací dôvod, ktorý sa týka bodov 44 až 46 napadnutého rozsudku, je založený na nesprávnych právnych posúdeniach, ktorých sa dopustil Všeobecný súd, keď rozhodol, že rôzne dokumenty, ktoré odvolatelia predložili na podporu svojej žaloby o náhradu škody, sú neprípustné.

A. O druhej a tretej časti prvého odvolacieho dôvodu

1. Argumentácia účastníkov konania

55 V druhej a tretej časti prvého odvolacieho dôvodu, ktoré treba preskúmať spoločne a v prvom rade, odvolatelia v podstate tvrdia, že Všeobecný súd sa dopustil nesprávneho právneho posúdenia, keď sa pred preskúmaním existencie príčinnej súvislosti opomenul vyjadriť k ôsmim žalobným dôvodom, ktorými sa odvolatelia snažili preukázať existenciu nezrovnalostí, ktorých sa dopustila agentúra Frontex, a to najmä k ôsmemu z týchto žalobných dôvodov, ktorý sa týkal preskúmania ich sťažností touto agentúrou. Odvolatelia tvrdia, že toto opomenutie ovplyvnilo výrok napadnutého rozsudku, pretože ak by Všeobecný súd preskúmal uvedené žalobné dôvody, nevyhnutne by posúdil konanie a opomenutia agentúry Frontex uvedené v týchto dôvodoch a dospel by preto k záveru, že podmienky vzniku mimozmluvnej zodpovednosti tejto agentúry boli splnené.

56 Frontex zastáva názor, že prvý odvolací dôvod je neprípustný v celom rozsahu, pretože odvolatelia dostatočne presne neidentifikovali odôvodnenia napadnutého rozsudku, na ktoré sa odvolávajú. Okrem toho druhá a tretia časť tohto odvolacieho dôvodu sú podľa nej neúčinné a v každom prípade nedôvodné, pretože v prípade, že Všeobecný súd konštatuje, že jedna z troch podmienok vzniku mimozmluvnej zodpovednosti Únie nie je splnená, nie je povinný posudzovať ďalšie dve podmienky.

2. Posúdenie Súdnym dvorom

57 Pokiaľ ide v prvom rade o neprípustnosť prvého odvolacieho dôvodu, ktorú namieta Frontex, v tom zmysle, že odvolatelia dostatočne presne neidentifikovali odôvodenia napadnutého rozsudku, na ktoré sa odvolávajú v jednotlivých častiach tohto odvolacieho dôvodu, z článku 256 ods. 1 druhého pododseku ZFEÚ, článku 58 prvého odseku Štatútu Súdneho dvora Európskej únie, ako aj z článku 168 ods. 1 písm. d) a článku 169 ods. 2 Rokovacieho poriadku Súdneho dvora vyplýva, že v odvolaní sa musí presne uviesť, ktoré časti rozhodnutia, ktorého zrušenie sa navrhuje, sa napádajú, a musia sa presne uviesť aj právne argumenty, ktoré tento návrh osobitným spôsobom podporujú, inak sú odvolanie alebo dotknutý odvolací dôvod neprípustné (pozri uznesenie z 26. apríla 1993, Kupka-Floridi/HSV, C-244/92 P, EU:C:1993:152, body 8 a 9, ako aj rozsudky z 3. septembra 2015, Inuit Tapiriit Kanatami a i./Komisia, C-398/13 P, EU:C:2015:535, body 53 a citovaná judikatúra, a z 15. júla 2021, Deutsche Lufthansa/Komisia, C-453/19 P, EU:C:2021:608, bod 95).

58 V prejednávanej veci stačí konštatovať, že argumentácia rozvinutá odvolateľmi v rámci druhej a tretej časti prvého odvolacieho dôvodu sa ako celok zdá byť dostatočne jasná na to, aby bolo možné s požadovanou presnosťou identifikovať kritizované časti napadnutého rozsudku, ako aj právne tvrdenia uvádzané na podporu tejto kritiky, a v dôsledku toho umožňuje Súdnemu dvoru vykonať preskúmanie zákonnosti.

59 Pokiaľ ide v druhom rade o vecné preskúmanie druhej a tretej časti prvého odvolacieho dôvodu, treba na úvod pripomenúť, že článok 60 ods. 3 nariadenia 2016/1624 stanovuje – podobne ako článok 340 druhý odsek ZFEÚ, ktorý je týmto článkom konkretizovaný – že v oblasti mimozmluvnej zodpovednosti Frontex nahradí všetky škody spôsobené jej orgánmi alebo jej

zamestnancami pri výkone ich povinností, a to v súlade so všeobecnými zásadami spoločnými pre právne poriadky členských štátov. V dôsledku toho je v prejednávanej veci relevantná judikatúra Súdneho dvora týkajúca sa tohto ustanovenia Zmluvy o FEÚ.

60 Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora je vznik mimozmluvnej zodpovednosti Únie podľa článku 340 druhého odseku ZFEÚ podmienený súčasným splnením niekoľkých podmienok, a to existenciou dostatočne závažného porušenia právnej normy, ktorej cieľom je priznať práva jednotlivcom, existenciou škody a existenciou priamej príčinnej súvislosti medzi porušením povinnosti autorom aktu a škodou, ktorú utrpeli poškodené osoby (rozsudky z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, C-46/93 a C-48/93, EU:C:1996:79, bod 51, a z 5. marca 2024, Kočner/Europol, C-755/21 P, EU:C:2024:202, bod 117 a citovaná judikatúra).

61 Z tejto judikatúry tiež vyplýva, že pokiaľ jedna z týchto podmienok nie je splnená, žalobu treba zamietnuť v celom rozsahu bez toho, aby bolo potrebné preskúmať ďalšie podmienky mimozmluvnej zodpovednosti Únie, a že súd Únie nie je povinný skúmať uvedené podmienky v konkrétnom poradí (rozsudok z 21. decembra 2023, United Parcel Service/Komisia, C-297/22 P, EU:C:2023:1027, bod 61 a citovaná judikatúra).

62 V dôsledku toho sa na jednej strane Všeobecný súd v zásade nedopustil pochybenia, keď sa rozhodol preskúmať v prvom rade podmienku týkajúcu sa existencie príčinnej súvislosti bez toho, aby najprv preskúmal osem žalobných dôvodov, ktorými sa odvolatelia snažili preukázať existenciu nezrovnalostí, ktorých sa dopustila Frontex. Na druhej strane, keďže na základe tohto preskúmania dospel k záveru, že táto podmienka nebola splnená, nebol povinný skúmať aj dve ďalšie podmienky vzniku mimozmluvnej zodpovednosti agentúry Frontex, a to najmä podmienku týkajúcu sa údajnej protiprávnosti jej správania, ktorá bola predmetom ôsmich žalobných dôvodov, ktorých nepreskúmanie odvolatelia vytýkajú Všeobecnému súdu.

63 Druhá a tretia časť prvého odvolacieho dôvodu sú teda nedôvodné.

B. O prvej časti prvého odvolacieho dôvodu a prvej časti druhého odvolacieho dôvodu

64 Prvá časť prvého odvolacieho dôvodu je v podstate založená na porušení jednak článku 14 ods. 2, článku 27 ods. 1, článku 28 ods. 1, ako aj článku 34 ods. 1 až 3 nariadenia 2016/1624, a jednak článku 5 ods. 1 tohto nariadenia, keď Všeobecný súd konštatoval neexistenciu príčinnej súvislosti medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a údajnými ujmami v dôsledku zaradenia odvolateľov do spornej návratovej operácie, pričom toto zaradenie považujú odvolatelia za protiprávne, keďže voči nim neboli prijaté rozhodnutia o návrate.

65 Prvá časť druhého odvolacieho dôvodu je založená na porušení rovnakých ustanovení, ako sú tie, ktoré sa uvádzajú v prvej časti prvého odvolacieho dôvodu, keď Všeobecný súd konštatoval neexistenciu príčinnej súvislosti medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a údajnými ujmami v dôsledku porušení základných práv odvolateľov, ku ktorým malo dôjsť počas návratového letu do Turecka v rámci spornej návratovej operácie. Okrem toho táto časť druhého odvolacieho dôvodu opakuje kritiku formulovanú v prvej časti prvého odvolacieho dôvodu.

66 Keďže prvá časť prvého odvolacieho dôvodu a prvá časť druhého odvolacieho dôvodu sú v podstate založené na porušení tých istých ustanovení a týkajú sa toho istého posúdenia Všeobecného súdu, konkrétne posúdenia uvedeného v bodoch 62 až 66 napadnutého rozsudku, treba ich preskúmať spoločne.

1. Argumentácia účastníkov konania

67 Prvá časť prvého odvolacieho dôvodu, v rámci ktorej odvolatelia namietajú protiprávnosť ich odsunu do Turecka z dôvodu, že grécke orgány voči nim neprijali žiadne rozhodnutie o návrate, obsahuje dve výhrady.

68 V prvej výhrade odvolatelia v podstate vytýkajú Všeobecnému súdu, že implicitne rozhodol, že Frontex nemala povinnosť overiť existenciu takéhoto rozhodnutia.

69 Tvrdia, že na jednej strane z článku 2 bodov 13 a 14 nariadenia 2016/1624 vyplýva, že vnútroštátne orgány sú povinné prijať písomné rozhodnutie o návrate predtým, ako môže byť štátny príslušník tretej krajiny legálne vyhostený z ich územia v rámci návratovej operácie, a na druhej strane z článku 14 ods. 2, článku 27 ods. 1 a článku 34 ods. 1 až 3 tohto nariadenia vyplýva, že Frontex sa musí ubezpečiť, že osoby, voči ktorým nebolo vydané takéto rozhodnutie, nie sú zaradené do návratovej operácie, ktorú koordinuje.

70 V dôsledku toho Všeobecný súd podľa nich nesprávne vychádzal zo zákazu zaoberať sa dôvodnosťou rozhodnutia o návrate, ktorý platí pre agentúru Frontex a je stanovený v článku 28 ods. 1 nariadenia 2016/1624, aby ju oslobodil od akejkoľvek povinnosti v tomto ohľade.

71 V druhej výhrade odvolatelia v podstate tvrdia, že Všeobecný súd nezohľadnil článok 5 ods. 1 nariadenia 2016/1624, ktorý zavádza spoločnú a nerozdielnu zodpovednosť agentúry Frontex a dotknutého členského štátu za ujmy, ktoré vznikli osobám zaradeným do spoločnej návratovej operácie v dôsledku porušení základných práv, ku ktorým došlo v rámci tejto operácie.

72 Napokon v prvej časti druhého odvolacieho dôvodu odvolatelia v podstate tvrdia, že ak by Všeobecný súd zohľadnil povinnosť agentúry Frontex overiť, či bolo voči nim skutočne vydané rozhodnutie o návrate, musel by konštatovať, že existuje príčinná súvislosť medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a protiprávnym zaobchádzaním, ktorému boli údajne vystavení počas návratového letu, keďže dodržanie tejto povinnosti by si od agentúry Frontex vyžadovalo, aby zabránila ich neoprávnenému vyhosteniu. Okrem toho opakujú svoju argumentáciu týkajúcu sa existencie spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti.

73 Frontex v prvom rade tvrdí, že prvá časť prvého odvolacieho dôvodu a prvá časť druhého odvolacieho dôvodu sú neprípustné. Po prvé sú totiž založené na spochybnení konštatovania Všeobecného súdu o existencii rozhodnutia o návrate. Po druhé výhrada týkajúca sa existencie spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky, ktorá sa uvádza v rámci týchto dvoch častí, je nová, pretože existencia takejto zodpovednosti nebola uplatňovaná v konaní na Všeobecnom súde. Po tretie odvolatelia dostatočne presne neidentifikovali odôvodnenie napadnutého rozsudku, ktorého sa týkajú uvedené časti.

74 Subsidiárne Frontex spochybňuje dôvodnosť týchto častí.

75 Okrem toho, že na rozdiel od tvrdení odvolateľov Všeobecný súd podľa nej nekvalifikoval nesprávne ich žalobu ako žalobu smerujúcu proti rozhodnutiam gréckych orgánov, ktorými im bola zamietnutá medzinárodná ochrana a nariadený ich návrat, sa Frontex v prvom rade domnieva, že odvolatelia vychádzajú z nesprávneho výkladu nimi uvádzaných ustanovení nariadenia 2016/1624, ktorý je v rozpore so zásadou lojálnej spolupráce a zásadou prenesenia právomocí, ktoré sú v príslušnom poradí uvedené v článku 4 ods. 3 a v článku 5 ods. 1 a 2 ZEÚ.

76 Na jednej strane totiž zásada lojálnej spolupráce znamená, že Frontex musí mať možnosť s úplnou dôverou predpokladať, že dokumenty predložené vnútroštátnymi orgánmi, v tomto prípade zoznam osôb, ktorých sa týka sporná návratová operácia, sú správne, čo zahŕňa domnienku zákonnosti, ktorej dôsledkom je povinnosť uznať tieto dokumenty za právne platné. Frontex môže spochybniť túto domnienku len v situáciách, keď sa dozvie o dostatočne objektívnych a zrejmých skutkových okolnostiach, ktoré naznačujú, že dokumenty predložené vnútroštátnymi orgánmi môžu byť nesprávne, čo vedie k povinnosti overenia. Odvolatelia pritom v konaní na Všeobecnom súde neuvádzali, že takéto skutkové okolnosti v prejednávanej veci existovali.

77 Na druhej strane Frontex v podstate tvrdí, že zásada prenesenia právomocí jej ukladá povinnosť rešpektovať výlučnú právomoc členských štátov, pokiaľ ide o možné poskytnutie medzinárodnej ochrany a prijímanie rozhodnutí o návrate.

78 Frontex ďalej tvrdí, že ustanovenia Charty jej nemôžu zveriť nijakú právomoc, ktorú by nemala na základe iných ustanovení práva Únie.

79 Napokon, pokiaľ ide o existenciu spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti v oblasti náhrady škody, Frontex sa na jednej strane domnieva, že existencia takejto zodpovednosti nezbavuje odvolateľov povinnosti preukázať najmä existenciu priamej príčinnej súvislosti, čo sa im nepodarilo. Na druhej strane existencia spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex predpokladá podľa nej existenciu zodpovednosti gréckych orgánov podľa gréckeho práva, čo by si vyžadovalo, aby Všeobecný súd vykonal posúdenie, ktoré spadá do vnútroštátneho práva a ktoré nepatrí do jeho právomoci. Skutočnosť, že v tejto súvislosti nebolo vykonané posúdenie, preto nemôže predstavovať porušenie práva Únie.

2. Posúdenie Súdnym dvorom

a) O prípustnosti prvej a druhej výhrady prvej časti prvého odvolacieho dôvodu a prvej časti druhého odvolacieho dôvodu

80 V prvom rade Frontex namieta neprípustnosť prvej časti prvého odvolacieho dôvodu v celom rozsahu a prvej časti druhého odvolacieho dôvodu, a to z dôvodu, že odvolatelia týmito časťami spochybňujú skutkové zistenie Všeobecného súdu, konkrétne existenciu rozhodnutia o návrate, ktoré voči nim prijali grécke orgány.

81 V tejto súvislosti stačí uviesť, že toto tvrdenie vychádza z nesprávneho výkladu napadnutého rozsudku. V tomto rozsudku totiž Všeobecný súd obmedzil svoje posúdenie mimozmluvnej zodpovednosti agentúry Frontex len na preskúmanie podmienky existencie príčinnej súvislosti medzi vytýkaným konaním a údajnou ujmou bez toho, aby rozhodol o otázke, či bolo voči odvolateľom vydané rozhodnutie o návrate.

82 V druhom rade, pokiaľ ide o druhú výhradu prvej časti prvého odvolacieho dôvodu, ktorá je navyše zopakovaná najmä v rámci prvej časti druhého odvolacieho dôvodu a ktorá sa týka existencie spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky, Frontex spochybňuje jej prípustnosť z dôvodu, že je údajne nová. Odvolatelia však tvrdia, že Všeobecnému súdu predložili žalobný dôvod týkajúci sa takejto spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti, a v tejto súvislosti odkazujú na body 5 a 13 žaloby v prvostupňovom konaní.

Pokiaľ ide o vec samu, dodávajú, že skutočnosť, že na vzniku škody sa podieľa viac ako jeden subjekt, nezbavuje žiadnu zo strán zodpovednosti za jej konanie a že nie je potrebné vedieť, či Helénska republika splnila svoje vlastné povinnosti.

83 Podľa článku 170 ods. 1 Rokovacieho poriadku Súdneho dvora odvolaním nemožno meniť predmet sporu na Všeobecnom súde. Právomoc Súdneho dvora v rámci odvolania je tak obmedzená na posúdenie právneho rozhodovania o žalobných dôvodoch a tvrdeniach prejednávaných v konaní na prvostupňovom súde. Účastník konania teda nemôže pred Súdnym dvorom po prvýkrát uviesť dôvod, ktorý neuviedol v konaní pred Všeobecným súdom, pretože tým by sa mu umožnilo predložiť Súdnemu dvoru, ktorého právomoc v oblasti odvolacieho konania je obmedzená, spor v širšom rozsahu, ako bol ten, o ktorom rozhodoval Všeobecný súd (rozsudok zo 6. októbra 2021, Sigma Alimentos Exterior/Komisia, C-50/19 P, EU:C:2021:792, bod 38 a citovaná judikatúra).

84 V prejednávanej veci treba konštatovať, že v dvoch bodoch žaloby v prvostupňovom konaní, na ktoré odkazujú odvolatelia, sa títo odvolávali na možnosť, že Frontex by mohla niesť svoju zodpovednosť za skutky svojich vlastných zamestnancov súbežne so zodpovednosťou členských štátov za skutky ich vlastných zamestnancov.

85 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že spoločná a nerozdielna zodpovednosť v zásade znamená, že ak je škoda spôsobená tretej osobe z dôvodu zavineného spoločného konania viacerých osôb, každá z týchto osôb je povinná nahradiť škodu v celom rozsahu, pričom poškodená tretia osoba má právo požadovať od každej z nich plnú náhradu škody, až kým nebude úplne odškodnená, s výhradou regresného nároku, ktorý môže zodpovedná osoba, ktorá v plnej výške nahradila vzniknutú škodu, uplatniť voči akejkoľvek inej spoluzodpovednej osobe vzhľadom na jej relatívnu zodpovednosť za škodu. Takýto systém spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti sa odchyľuje od všeobecných zásad mimozmluvnej zodpovednosti Únie (pozri v tomto zmysle rozsudok z 5. marca 2024, Kočner/Europol, C-755/21 P, EU:C:2024:202, body 62 a 64).

86 Na jednej strane pritom treba konštatovať, že odvolatelia v bodoch svojej žaloby na Všeobecnom súde, na ktoré odkazujú s cieľom spochybniť novosť výhrady týkajúcej sa existencie spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky, neuviedli existenciu takejto zodpovednosti, z ktorej by pre agentúru Frontex vyplývala povinnosť odškodniť ich v celom rozsahu za škodlivé následky spoločného protiprávneho konania jej zamestnancov a zamestnancov Helénskej republiky, a to bez ohľadu na konkrétne následky ich príslušných pochybení. Odvolatelia sa totiž obmedzili na tvrdenie, že Frontex niesla zodpovednosť za škody spôsobené protiprávnym konaním svojich útvarov alebo zamestnancov súbežne so zodpovednosťou tohto členského štátu za škody spôsobené protiprávnym konaním jeho vlastných zamestnancov, a že preto bolo dôležité rozlišovať medzi povinnosťami a záväzkami agentúry Frontex a povinnosťami a záväzkami členského štátu, pričom zdôraznili, ako to robia aj v rámci odvolania, že zodpovednosť agentúry Frontex mohla vzniknúť nezávisle od toho, či si Helénska republika splnila alebo nesplnila svoje povinnosti.

87 Na druhej strane, hoci odvolateľ má právo podať odvolanie, v rámci ktorého pred Súdnym dvorom uvedie odvolacie dôvody, ktoré majú z právneho hľadiska spochybniť dôvodnosť úvah právnej povahy vyplývajúcich zo samotného napadnutého rozsudku v tom zmysle, že predstavujú dôvody, na ktorých Všeobecný súd založil niektoré zo svojich posúdení nezávisle od argumentácie, ktorú pred ním uviedli účastníci konania (pozri v tomto zmysle rozsudky z 29. novembra 2007, Stadtwerke Schwäbisch Hall a i./Komisia, C-176/06 P, EU:C:2007:730, bod 17, a z 3. júla 2025, Parlament/TC, C-529/23 P, EU:C:2025:521, bod 82), treba konštatovať, že

v prejednávanej veci napadnutý rozsudok neobsahuje nijakú časť týkajúcu sa existencie možnej spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex. Okrem toho je vylúčené, že by sa Všeobecný súd implicitne zaoberal touto otázkou. Táto otázka sa totiž týka určenia náhrady ujmy, za ktorú zodpovedá osoba, ktorá bola predtým uznaná za spoluzodpovednú za túto ujmu. Táto otázka teda nesúvisí s preskúmaním podmienky týkajúcej sa existencie príčinnej súvislosti medzi vytýkaným pochybením a údajnou škodou, na ktorú sa Všeobecný súd obmedzil v napadnutom rozsudku.

88 Druhá výhrada prvej časti prvého odvolacieho dôvodu, ktorá sa týka existencie spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky a ktorá je navyše zopakovaná najmä v rámci prvej časti druhého odvolacieho dôvodu, je preto neprípustná.

89 V treťom a poslednom rade, pokiaľ ide o neprípustnosť uvedených častí, ktorú namieta Frontex z dôvodu neexistencie dostatočne presnej identifikácie odôvodnenia napadnutého rozsudku, ktorého sa týka táto časť, treba ju zamietnuť z rovnakých dôvodov, ako sú dôvody uvedené v bode 58 tohto rozsudku.

b) O dôvodnosti prvej výhrady prvej časti prvého odvolacieho dôvodu a prvej časti druhého odvolacieho dôvodu

90 V prvej výhrade prvej časti prvého odvolacieho dôvodu a v prvej časti druhého odvolacieho dôvodu odvolatelia v podstate tvrdia, že Všeobecný súd sa dopustil nesprávneho právneho posúdenia, keď nezohľadnil povinnosť uloženú agentúre Frontex nariadením 2016/1624, a to ubezpečiť sa, že voči každej osobe zaradenej do návratovej operácie, ktorú koordinuje, bolo vydané písomné rozhodnutie o návrate, hoci uviedli, že voči nim takéto rozhodnutie nebolo prijaté. Z toho vyvodzujú, že ak by sa Všeobecný súd nedopustil tohto pochybenia, musel by konštatovať existenciu príčinnej súvislosti medzi konaním agentúry Frontex a ujmami, ktoré údajne utrpeli, a to najmä v dôsledku priebehu návratového letu do Turecka.

91 Odvolatelia pred Všeobecným súdom vytýkali agentúre Frontex, že koordinovala spoločnú návratovú operáciu, v rámci ktorej došlo k porušeniu viacerých ich základných práv, čo malo za následok rôzne majetkové a nemajetkové ujmy, ktorých náhrady sa domáhali od tejto agentúry.

92 Pokiaľ ide o zaradenie odvolateľov do tejto operácie, Všeobecný súd v bodoch 64 a 65 napadnutého rozsudku uviedol, že na jednej strane článok 2 písm. f) a články 4, 6, 8 a 31 smernice 2013/32, ako aj článok 6 ods. 1 smernice 2008/115 priznávajú členským štátom výlučnú právomoc posúdiť žiadosti o medzinárodnú ochranu, ako aj dôvodnosť rozhodnutí o návrate, a na druhej strane v súlade s článkom 27 ods. 1 písm. a) a b) a článkom 28 ods. 1 nariadenia 2016/1624 je úlohou agentúry Frontex len poskytovať technickú a operačnú podporu členským štátom bez toho, aby sa zaoberala dôvodnosťou rozhodnutí o návrate. V bode 66 napadnutého rozsudku z toho vyvodil, že keďže právomoc, pokiaľ ide tak o posudzovanie žiadostí o medzinárodnú ochranu, ako aj posudzovanie dôvodnosti rozhodnutí o návrate, je priznaná členským štátom, a nie agentúre Frontex, nemožno preukázať priamu príčinnú súvislosť medzi konaním vytýkaným tejto agentúre a údajnou majetkovou ujmou týkajúcou sa výdavkov, ktoré odvolatelia vynaložili v Turecku a Iraku, ako aj údajnou nemajetkovou ujmou, ktorá spočívala najmä v pocite úzkosti spojenom s návratovým letom do Turecka.

93 Týmito úvahami teda Všeobecný súd vylúčil existenciu príčinnej súvislosti medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a dotknutými ujmami bez toho, aby sa najprv vyjadril k otázke, či bolo voči odvolateľom prijaté rozhodnutie o návrate, keďže usúdil, že toto rozhodnutie nie je relevantné vzhľadom na neexistenciu právomoci agentúry Frontex posúdiť jeho dôvodnosť.

94 Odvolatelia pritom v podstate tvrdia, že uvedené úvahy sú poznačené nesprávnym právnym posúdením, keďže nezohľadňujú vlastné povinnosti agentúry Frontex v oblasti ochrany základných práv, najmä pokiaľ ide o dodržiavanie zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia, na základe ktorých je táto agentúra povinná ubezpečiť sa, že voči osobám zahrnutým do spoločnej návratovej operácie koordinovanej agentúrou Frontex bolo vydané rozhodnutie o návrate.

95 V tejto súvislosti podľa článku 51 ods. 1 Charty ustanovenia tejto charty sú pri dodržaní zásady subsidiarity určené pre inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie, a tiež pre členské štáty pri vykonávaní práva Únie, aby rešpektovali práva, dodržiavali zásady a podporovali ich uplatňovanie v súlade so svojimi príslušnými právomocami a pri zachovaní obmedzení právomocí Únie, ktoré boli na ňu prenesené Zmluvami.

96 Článok 34 ods. 1 a 2 nariadenia 2016/1624 odráža tieto povinnosti vo vzťahu k agentúre Frontex a vnútroštátnym orgánom členských štátov zodpovedným za riadenie hraníc, ktoré v súlade s článkom 3 tohto nariadenia spolu tvoria európsku pohraničnú a pobrežnú stráž, pričom tejto stráži ukladá povinnosť zabezpečiť ochranu základných práv pri plnení jej úloh podľa uvedeného nariadenia, najmä zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia. Na tento účel článok 34 ods. 1 druhý pododsek tohto nariadenia stanovuje, že Frontex musí vypracovať, ďalej rozvíjať a realizovať stratégiu pre základné práva vrátane účinného mechanizmu kontroly dodržiavania základných práv pri všetkých jej činnostiach.

97 Táto povinnosť zabezpečiť ochranu základných práv pri plnení úloh európskej pohraničnej a pobrežnej stráže podľa nariadenia 2016/1624, ktorá tak prislúcha najmä agentúre Frontex, je vo vzťahu k tejto agentúre konkretizovaná aj v rôznych ustanoveniach tohto nariadenia.

98 Článok 16 ods. 2 a 3 nariadenia 2016/1624 tak stanovuje, že pre každú spoločnú operáciu na vonkajších hraniciach výkonný riaditeľ agentúry Frontex vypracuje operačný plán, na ktorom sa dohodne s hostiteľským členským štátom po porade so zúčastnenými členskými štátmi a ktorý je záväzný pre všetky strany zapojené do tejto operácie. Tento plán podrobne uvedie organizačné a procesné aspekty operácie, ktoré sa považujú za potrebné na jej vykonanie, pričom obsahuje najmä opis úloh a zodpovedností v súvislosti s dodržiavaním základných práv. V súlade s článkom 22 ods. 1 a článkom 22 ods. 3 písm. b) tohto nariadenia Frontex zabezpečuje riadne vykonávanie operačného plánu, najmä prostredníctvom koordinačných úradníkov vymenovaných jej výkonným riaditeľom, ktorí konajú vo všetkých aspektoch nasadenia tímov európskej pohraničnej a pobrežnej stráže, najmä monitorovaním správneho vykonávania operačného plánu, pokiaľ ide o ochranu základných práv.

99 Pokiaľ ide konkrétne o návraty, článok 27 ods. 1 a 2 nariadenia 2016/1624 okrem iného stanovuje, že Frontex v súlade s dodržiavaním základných práv a všeobecných zásad práva Únie, ako aj medzinárodného práva vrátane ochrany utečencov a práv detí koordinuje na technickej a operačnej úrovni činnosti členských štátov súvisiace s návratom a poskytuje technickú a operačnú pomoc členským štátom, ktoré čelia osobitným „výzvam“ v súvislosti s ich systémami návratu, pričom táto pomoc zahŕňa poradenstvo o vykonávaní a riadení konaní o návrate v súlade so smernicou 2008/115.

100 Pokiaľ ide konkrétnejšie o návratové operácie, ktoré sú podľa článku 2 bodov 12 a 14 nariadenia 2016/1624 operáciami koordinovanými agentúrou Frontex v súvislosti s vrátením osôb, na ktoré sa vzťahuje rozhodnutie o návrate, ktoré je v súlade so smernicou 2008/115, článok 28 ods. 1 tohto nariadenia stanovuje, že Frontex v súlade s touto smernicou poskytuje potrebnú pomoc a na žiadosť jedného alebo viacerých zúčastnených členských štátov zabezpečuje koordináciu alebo organizáciu návratových operácií.

101 Ako konštatovala generálna advokátka v bode 77 svojich návrhov, zo všetkých ustanovení uvedených v bodoch 96 a 98 až 100 tohto rozsudku vyplýva, že spoločné návratové operácie koordinované agentúrou Frontex sa môžu týkať len osôb, voči ktorým boli vydané individuálne vykonateľné rozhodnutia o návrate, v súvislosti s ktorými článok 12 ods. 1 smernice 2008/115 spresňuje, že musia byť vydané v písomnej forme.

102 Preto vzhľadom na osobitné povinnosti, ktoré nariadenie 2016/1624 ukladá agentúre Frontex v rámci koordinácie spoločných návratových operácií, je táto agentúra povinná overiť, či takéto rozhodnutia existujú pre všetky osoby, ktoré má členský štát v úmysle zahrnúť do takýchto operácií, aby sa zabezpečilo, že tieto operácie rešpektujú požiadavky vyplývajúce z tohto nariadenia, ako aj základné práva dotknutých osôb, a najmä zásadu zákazu vyhostenia alebo vrátenia.

103 Všeobecný súd teda nesprávne konštatoval, že Frontex nemá žiadnu povinnosť, pokiaľ ide o rozhodnutia o návrate, ktoré musia byť prijaté voči osobám zaradeným do spoločnej návratovej operácie koordinovanej touto agentúrou, z dôvodu, že jej úloha spočíva len v poskytovaní technickej a operačnej podpory členským štátom bez toho, aby sa mohla zaoberať dôvodnosťou rozhodnutí o návrate. Ako totiž uviedla generálna advokátka v bode 79 svojich návrhov, overenie existencie takýchto rozhodnutí nemá nič spoločné s akýmkoľvek preskúmaním ich dôvodnosti, a preto nezasahuje do výlučnej právomoci, ktorou v tejto oblasti disponujú členské štáty na základe článku 6 ods. 1 smernice 2008/115.

104 Okrem toho tvrdenia, ktoré Frontex uvádza na podporu tézy, že v podstate nemá v tomto smere žiadnu povinnosť, nie sú relevantné.

105 Na jednej strane zásada prenesenia právomocí uvedená v článku 5 ods. 1 a 2 ZEÚ, podľa ktorej Únia koná len v medziach právomocí, ktoré na ňu preniesli členské štáty v Zmluvách na dosiahnutie cieľov v nich vymedzených, nie je nijako porušená povinnosťou agentúry Frontex overiť existenciu rozhodnutí o návrate, keďže túto povinnosť jej ukladá nariadenie 2016/1624 pri rešpektovaní právomocí členských štátov.

106 Na druhej strane zásada lojálnej spolupráce, ktorá je uvedená v článku 4 ods. 3 ZEÚ a osobitne pripomenutá v rámci nariadenia 2016/1624 v jeho článku 9 týkajúcom sa povinnosti lojálnej spolupráce, ktorá sa vzťahuje na Frontex a vnútroštátne orgány zodpovedné za riadenie hraníc a návraty, má nepochybne značný význam vo vzťahoch medzi touto agentúrou a týmito vnútroštátnymi orgánmi v rámci európskej pohraničnej a pobrežnej stráže.

107 Zásadu lojálnej spolupráce však nemožno vykladať tak, že umožňuje agentúre Frontex vyhnúť sa osobitným povinnostiam, ktoré jej ukladá nariadenie 2016/1624 v rámci koordinácie spoločných návratových operácií, a najmä povinnosti overiť, či existujú písomné a vykonateľné rozhodnutia o návrate pre všetky osoby, ktoré má členský štát v úmysle zahrnúť do takýchto operácií s cieľom zabezpečiť, aby tieto operácie dodržiavali požiadavky vyplývajúce z tohto nariadenia, ako aj základné práva dotknutých osôb, a najmä zásadu zákazu vyhostenia alebo vrátenia.

108 Naopak, povinnosť lojálnej spolupráce v rozsahu, v akom sa vzťahuje aj na agentúru Frontex, môže posilniť tieto povinnosti a najmä ju nabádať k podpore členských štátov tak, aby si plnili svoje úlohy v rámci takýchto operácií spôsobom, ktorý plne rešpektuje právo Únie, a najmä základné práva.

109 Okrem toho otázka, či – ako tvrdí Frontex – zásada lojálnej spolupráce vedie k prezumpcii zákonnosti, ktorá sa v prípade, že neexistujú osobitné okolnosti, spája s dokumentmi odovzdanými členskými štátmi, nie je v prejednávanej veci relevantná. Ako totiž táto agentúra potvrdila na pojednávaní pred Súdnym dvorom, grécke orgány jej pred dotknutou spoločnou operáciou návratu neposkytli zoznam osôb, voči ktorým boli vydané rozhodnutia o návrate, ale len jej zaslali zoznam osôb, ktoré nepodali žiadosť o azyl. Tento posledný uvedený zoznam pritom sám osebe nesúvisí s existenciou rozhodnutí o návrate v zmysle článku 6 ods. 1 smernice 2008/115, takže aj keby sa na takýto dokument mohla vzťahovať prezumpcia zákonnosti, neumožňoval agentúre Frontex predpokladať, že voči odvolateľom boli vydané písomné a vykonateľné rozhodnutia o návrate.

110 Z vyššie uvedeného vyplýva, že posúdenie Všeobecného súdu uvedené v bode 66 napadnutého rozsudku, podľa ktorého v podstate nemohla existovať žiadna príčinná súvislosť medzi správaním agentúry Frontex a údajnými ujmami uvedenými v tomto bode napadnutého rozsudku, je založené na nesprávnej úvahe, podľa ktorej Frontex nemá nijakú povinnosť, pokiaľ ide o otázku, či voči všetkým osobám, ktorých sa týka spoločná návratová operácia koordinovaná touto agentúrou, bolo alebo nebolo vydané rozhodnutie o návrate.

111 Na rozdiel od toho, čo tvrdia odvolatelia v rámci prvej časti druhého odvolacieho dôvodu, však skutočnosť, že Frontex má v tejto súvislosti povinnosť overenia, neznamená, že nevyhnutne existuje príčinná súvislosť medzi možným porušením tejto povinnosti a všetkými ujmami, ktoré odvolatelia údajne utrpeli, alebo ich časťou.

112 Je pravda, že existenciu takejto príčinnej súvislosti treba preskúmať s prihliadnutím na túto povinnosť overenia a všeobecnejšie na povinnosti uložené agentúre Frontex s cieľom zabezpečiť, aby spoločné návratové operácie rešpektovali požiadavky vyplývajúce z nariadenia 2016/1624, ako aj základné práva dotknutých osôb. Toto preskúmanie sa však musí vykonať s prihliadnutím na všetky relevantné skutočnosti, ktorých určenie prináleží Všeobecnému súdu, a potrebné právne posúdenia.

113 Zo všetkých predchádzajúcich úvah vyplýva, že prvá výhrada prvej časti prvého odvolacieho dôvodu je dôvodná a že prvú časť druhého odvolacieho dôvodu treba zamietnuť ako nedôvodnú.

C. O druhej časti druhého odvolacieho dôvodu

1. Argumentácia účastníkov konania

114 V druhej časti druhého odvolacieho dôvodu odvolatelia kritizujú posúdenie Všeobecného súdu uvedené v bode 66 napadnutého rozsudku, podľa ktorého zodpovednosť za možné porušenia ich základných práv, ku ktorým došlo počas návratového letu do Turecka, nesie výlučne Helénska republika.

115 Tvrdia, že toto posúdenie, ktoré je založené na článku 42 ods. 1 a 2 nariadenia 2016/1624, je nesprávne, pretože tieto ustanovenia sa týkajú výlučne zodpovednosti zamestnancov hostiteľského členského štátu „na nižšej výkonnej úrovni“, a nie zodpovednosti agentúry Frontex za nedodržanie povinností, ktoré jej vyplývajú z tohto nariadenia, zo strany jej zamestnancov. Relevantným ustanovením v tejto súvislosti je podľa nich článok 60 ods. 3 uvedeného nariadenia týkajúci sa mimozmluvnej zodpovednosti agentúry Frontex za škody spôsobené jej útvarmi alebo jej zamestnancami pri výkone ich povinností.

116 Podľa odvolateľov výklad článku 42 ods. 1 a 2 nariadenia 2016/1624 podaný Všeobecným súdom zbavuje články 16, 22, 25, 26, 28 a 34 tohto nariadenia, článok 4 kódexu správania agentúry Frontex a kroky 1 až 5 štandardného operačného postupu ich podstaty, pričom tieto ustanovenia predstavujú súbor ustanovení, ktoré ukladajú agentúre Frontex vlastné povinnosti s cieľom zabezpečiť účinnú kontrolu dodržiavania základných práv. Tento výklad podľa nich tiež ohrozuje správne uplatňovanie článku 8 ods. 6 smernice 2008/115, podľa ktorého členské štáty stanovia účinný systém monitorovania nútených návratov.

117 Odvolatelia okrem toho opakujú výhradu týkajúcu sa existencie spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky, ako je formulovaná v rámci prvej časti prvého odvolacieho dôvodu.

118 Frontex sa v prvom rade domnieva, že druhá časť druhého odvolacieho dôvodu je neúčinná, pretože odôvodnenie uvedené v bode 66 napadnutého rozsudku, ktoré sa týka článku 42 ods. 1 a 2 nariadenia 2016/1624, je doplňujúce.

119 Ďalej výhrada založená na existencii spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti je podľa nej neprípustná z dôvodu jej novosti.

120 Napokon druhá časť druhého odvolacieho dôvodu, v rámci ktorej odvolatelia zopakovali tvrdenia, ktoré uviedli v prvostupňovom konaní a ktoré sa týkajú údajných právomocí agentúry Frontex najmä na účely overenia, že voči osobám zaradeným do spoločnej návratovej operácie bolo vydané rozhodnutie o návrate, je nedôvodná, keďže normotvorca Únie jej takéto právomoci nepriznal.

2. Posúdenie Súdnym dvorom

121 Pokiaľ ide v prvom rade o údajnú neúčinnosť druhej časti druhého odvolacieho dôvodu, z bodu 110 tohto rozsudku vyplýva, že posúdenie Všeobecného súdu – podľa ktorého sa akákoľvek príčinná súvislosť medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a ujmami, ktoré uvádzajú odvolatelia, musí vylúčiť z dôvodu, že táto agentúra nemá žiadnu povinnosť, pokiaľ ide o overenie existencie rozhodnutia o návrate týkajúceho sa osôb zaradených do spoločnej návratovej operácie koordinovanej touto agentúrou – je poznačené nesprávnym právnym posúdením. Táto časť, ktorá sa týka doplňujúceho nesprávneho právneho posúdenia, ktorého sa mal dopustiť Všeobecný súd, keď v podstate konštatoval, že zodpovednosť za prípadné porušenia základných práv, ku ktorým došlo počas návratového letu, prináleží výlučne hostiteľskému členskému štátu, teda nie je neúčinná.

122 Pokiaľ ide v druhom rade o zopakovanie výhrady založenej na existencii spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky, táto výhrada je neprípustná z dôvodov uvedených v bodoch 83 až 87 tohto rozsudku.

123 Pokiaľ ide v treťom a poslednom rade o dôvodnosť druhej časti druhého odvolacieho dôvodu, treba uviesť, že ako vyplýva z poslednej časti druhej vety bodu 66 napadnutého rozsudku, Všeobecný súd v podstate konštatoval, že v súlade s článkom 42 ods. 1 nariadenia 2016/1624 je za návratový let do Turecka v zásade zodpovedný hostiteľský členský štát, s výhradou prípadnej žaloby tohto členského štátu podľa odseku 2 tohto článku proti domovskému členskému štátu člena tímu za škody spôsobené hrubou nedbanlivosťou alebo úmyselným pochybením tohto člena.

124 Všeobecný súd tým implicitne rozhodol, že Frontex sama osebe nemá žiadnu povinnosť vo vzťahu k prípadným porušeniam základných práv, ku ktorým došlo počas návratového letu uskutočneného v rámci spoločnej návratovej operácie. Preto jej nemožno v žiadnom prípade pripísať výskyt takýchto porušení, a v dôsledku toho nemôže existovať žiadna príčinná súvislosť medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a nemajetkovou ujmou vyplývajúcou z porušení základných práv odvolateľov, ktorú utrpeli počas návratového letu do Turecka.

125 V tejto súvislosti treba uviesť, že Všeobecný súd správne konštatoval, že článok 42 ods. 1 nariadenia 2016/1624 stanovuje zásadu, podľa ktorej ak tímy európskej pohraničnej a pobrežnej stráže pôsobia v hostiteľskom členskom štáte, tento členský štát sa považuje za zodpovedný za akúkoľvek škodu spôsobenú členmi týchto tímov. Táto zodpovednosť je v súlade s pravidlom stanoveným v článku 21 ods. 1 a článku 40 ods. 3 tohto nariadenia, podľa ktorého členovia tímov dostávajú pokyny od hostiteľského členského štátu a môžu plniť úlohy a vykonávať právomoci len na základe pokynov príslušníkov pohraničnej stráže alebo pracovníkov hostiteľského členského štátu zapojených do úloh súvisiacich s návratom a v zásade len v ich prítomnosti.

126 Článok 42 ods. 1 nariadenia 2016/1624 však nemožno vykladať v tom zmysle, že zodpovednosť hostiteľského členského štátu absolútne vylučuje akúkoľvek zodpovednosť agentúry Frontex v súvislosti s možnými porušeniami základných práv, ku ktorým došlo počas návratovej operácie.

127 Podľa článku 60 ods. 3 tohto nariadenia musí totiž Frontex prevziať mimozmluvnú zodpovednosť za akúkoľvek škodu spôsobenú jej útvarmi alebo jej zamestnancami pri výkone ich povinností v súlade s rovnakými zásadami, ako sú zásady, ktorými sa riadi mimozmluvná zodpovednosť Únie. V dôsledku toho nemožno *a priori* vylúčiť možnosť súbehu zodpovedností.

128 Za takých okolností, o aké ide v prejednávanej veci, by zodpovednosť agentúry Frontex mohla byť vylúčená len v prípade, že by sa preukázalo, že uvádzané nezrovnalosti nutne nesúvisia s akýmkoľvek protiprávnym konaním alebo opomenutím zo strany útvarov alebo zamestnancov agentúry Frontex alebo že namietané porušenia povinností tejto agentúry v každom prípade nesúvisia s údajnými ujmami.

129 V prejednávanej veci pritom nejde o takýto prípad.

130 Ako totiž vyplýva z bodov 96 až 102 tohto rozsudku, nariadenie 2016/1624 ukladá agentúre Frontex povinnosti s cieľom zabezpečiť okrem iného dodržiavanie základných práv v rámci návratových operácií, ktoré koordinuje, pričom tieto povinnosti vyplývajú jednak zo všeobecnej povinnosti európskej pohraničnej a pobrežnej stráže, ktorej súčasťou je Frontex, zabezpečiť ochranu základných práv pri vykonávaní úloh tejto stráže podľa uvedeného nariadenia, a jednak z povinnosti agentúry Frontex účinne monitorovať dodržiavanie základných práv pri všetkých jej činnostiach. Konkrétne všetky tieto povinnosti musia byť vykonané najmä prostredníctvom operačného plánu stanoveného v článku 16 uvedeného nariadenia, ktorý musí Frontex vypracovať pre každú spoločnú návratovú operáciu a ktorý je záväzný pre všetky strany zapojené do tejto operácie, pričom článok 21 ods. 1 a 3 toho istého nariadenia spresňuje, že hostiteľský

členský štát je povinný dodržiavať tento plán v súvislosti s pokynmi, ktoré vydáva tímom európskej pohraničnej a pobrežnej stráže počas ich nasadenia, pod dohľadom koordinačného úradníka agentúry Frontex.

131 Okrem toho v súlade s článkom 21 ods. 2 nariadenia 2016/1624 môže Frontex prostredníctvom tohto úradníka predložiť hostiteľskému členskému štátu svoje stanovisko k pokynom, ktoré tento štát vydal. Článok 20 ods. 1 tohto nariadenia navyše umožňuje agentúre Frontex nasadzovať na spoločné návratové operácie okrem koordinačných úradníkov aj odborníkov z radov vlastných zamestnancov.

132 Z týchto úvah vyplýva, že Frontex má na základe nariadenia 2016/1624 súbor povinností, ktorých cieľom je zaručiť dodržiavanie základných práv v rámci spoločných návratových operácií. Preto nemožno *a priori* vylúčiť, že porušenie týchto povinností jej útvarmi alebo zamestnancami v rámci konkrétnej operácie mohlo prispieť k výskytu porušení základných práv počas návratového letu na úkor vyhostených osôb. V tejto súvislosti je irelevantné, že podľa článku 8 ods. 6 smernice 2008/115 a ako je pripomenuté v článku 29 ods. 4 nariadenia 2016/1624, monitorovanie nútených návratov prináleží členským štátom. Podľa článku 28 ods. 1 tohto nariadenia musí byť totiž pomoc poskytovaná agentúrou Frontex alebo koordinácia či organizácia, ktoré zabezpečuje pre spoločné návratové operácie, v súlade s touto smernicou a podľa uvedeného nariadenia preberá Frontex povinnosti v oblasti kontroly, ktoré dopĺňajú povinnosti členských štátov.

133 Okrem toho, keďže zamestnanci agentúry Frontex sa zúčastňujú alebo sa môžu sami zúčastňovať na takýchto operáciách, či už ako koordinační úradníci, alebo ako odborníci nasadení v rámci týchto operácií, tiež nemožno *a priori* vylúčiť, že protiprávne konania alebo opomenutia týchto zamestnancov môžu mať príčinnú súvislosť s výskytom takýchto porušení základných práv.

134 Zo všetkých vyššie uvedených úvah vyplýva, že druhá časť druhého odvolacieho dôvodu je dôvodná.

D. O treťom odvolacom dôvode

135 Tretí odvolací dôvod, ktorý sa v podstate týka bodov 67 až 71 napadnutého rozsudku, obsahuje dve časti. Prvá časť sa týka posúdenia Všeobecného súdu, podľa ktorého údajná majetková a nemajetková ujma súvisiaca s dočasným usadením sa odvolateľov v Turecku a ich útekom do Iraku, a ich následným usadením sa v tejto poslednej uvedenej krajine, nemá priamu príčinnú súvislosť s konaním vytýkaným agentúre Frontex. Druhá časť sa týka podobného posúdenia Všeobecného súdu, pokiaľ ide o majetkovú ujmu uvádzanú odvolateľmi v súvislosti s nákladmi na právnu pomoc so sťažnosťami, ktoré podali tejto agentúre.

1. O prvej časti tretieho odvolacieho dôvodu

a) Argumentácia účastníkov konania

136 V prvej časti tretieho odvolacieho dôvodu, ktorá obsahuje štyri výhrady, odvolatelia tvrdia, že Všeobecný súd sa dopustil nesprávnych právnych posúdení, keď v bodoch 67 až 69 napadnutého rozsudku rozhodol, že majetková a nemajetková ujma spojená s ich dočasným usadením sa v Turecku a ich útekom do Iraku bola dôsledkom ich vlastných rozhodnutí, a nie konania

vytýkaného agentúre Frontex, takže odvolatelia v tomto ohľade nepreukázali existenciu dostatočne priamej príčinnej súvislosti medzi údajnými ujmami a konaním vytýkaným agentúre Frontex.

137 Po prvé odvolatelia tvrdia, že Všeobecný súd nesprávne uplatnil judikatúru Súdneho dvora týkajúcu sa príčinnej súvislosti v prípade nedbanlivého konania alebo vlastného rozhodnutia poškodenej osoby. Prispenie poškodenej osoby ku vzniku škody totiž môže viesť len k obmedzeniu náhrady škody zo strany Únie, a preto ho nemožno považovať za príčinu prerušenia príčinnej súvislosti.

138 Po druhé sa Všeobecný súd podľa nich dopustil nesprávneho právneho posúdenia v podstate tým, že nezohľadnil zraniteľnú situáciu odvolateľov ako žiadateľov o azyl, ako to vyžaduje článok 3 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a článok 4 Charty, hoci z tohto zraniteľného stavu vyplynulo, že nemali skutočnú slobodu voľby, pokiaľ ide o ich rozhodnutie utiecť do Iraku.

139 Po tretie odvolatelia tvrdia, že Všeobecný súd v rámci svojho posúdenia týkajúceho sa možnosti ich voľby dospel k rôznym zisteniam a posúdeniam, ktoré boli vecne nesprávne.

140 Napokon po štvrté opakujú výhradu týkajúcu sa existencie spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky, ako je formulovaná v rámci prvého odvolacieho dôvodu a uvedená v bodoch 71 a 72 tohto rozsudku.

141 Frontex v podstate najprv tvrdí, že argumentácia rozvinutá odvolateľmi najmä v rámci prvej časti tretieho odvolacieho dôvodu je neprípustná v rozsahu, v akom obsahuje rôzne tvrdenia, ktorými sa snažia spochybniť skutkové zistenia Všeobecného súdu tým, že tvrdia, že dotknuté ujmy nie sú dôsledkom ich vlastných rozhodnutí.

142 Ďalej výhrada založená na existencii spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti je tiež neprípustná z dôvodu jej novosti.

143 Napokon Frontex v každom prípade spochybňuje dôvodnosť prvej časti tretieho odvolacieho dôvodu, pričom tvrdí, že odvolatelia sa odvolávajú na judikatúru, ktorá nie je v prejednávanej veci relevantná, keďže sa týka situácií, v ktorých tak Únia, ako aj účastník konania, ktorý utrpel ujmu, prispeli ku vzniku škody, zatiaľ čo v napadnutom rozsudku Všeobecný súd zastával názor, že dotknuté ujmy boli spôsobené výlučne rozhodnutiami odvolateľov.

b) Posúdenie Súdnym dvorom

144 V prvom rade, pokiaľ ide o prípustnosť tretej výhrady prvej časti tretieho odvolacieho dôvodu, z článku 256 ods. 1 druhého pododseku ZFEÚ a článku 58 prvého odseku Štatútu Súdneho dvora Európskej únie vyplýva, že Všeobecný súd má výlučnú právomoc zistiť skutkový stav – okrem prípadu, ak by vecná nesprávnosť jeho zistení vyplývala z dokumentov v spise, ktoré mu boli predložené – a tento skutkový stav posúdiť. Preto posúdenie skutkového stavu s výnimkou prípadu skreslenia dôkazov predložených v konaní pred Všeobecným súdom nepredstavuje právnu otázku, ktorá ako taká podlieha preskúmaniu Súdnym dvorom (rozsudok z 25. júna 2020, SATCEN/KF, C-14/19 P, EU:C:2020:492, body 103 a 104, ako aj citovaná judikatúra).

145 Touto výhradou pritom odvolatelia spochybňujú posúdenia Všeobecného súdu týkajúce sa nerešpektovania pokynov uvedených v dočasnom cestovnom povolení, ktoré im vydali turecké orgány, a ich obavy, že budú týmito orgánmi vyhostení do Sýrie z dôvodu tohto nerešpektovania. Tým sa snažia spochybniť niektoré skutkové zistenia obsiahnuté v napadnutom rozsudku bez toho, aby sa odvolávali na skreslenie. Tretia výhrada je teda neprípustná.

146 Na druhej strane štvrtá výhrada, ktorá je založená na existencii spoločnej a nerozdielnej zodpovednosti agentúry Frontex a Helénskej republiky, je tiež neprípustná z dôvodov uvedených v bodoch 83 až 87 tohto rozsudku.

147 V druhom rade, pokiaľ ide o vecnú stránku prvých dvoch výhrad prvej časti tretieho odvolacieho dôvodu, treba pripomenúť, že v bodoch 67 a 68 napadnutého rozsudku Všeobecný súd po tom, čo zdôraznil, že údajná ujma musí vyplývať priamo z vytýkaného konania, rozhodol, že ujmy spojené s dočasným usadením sa odvolateľov v Turecku a ich útekom do Iraku vyplynuli z ich vlastných rozhodnutí. Na podporu tohto posúdenia konštatoval, že jednak usadenie sa odvolateľov v dedine Saruj bolo výsledkom ich rozhodnutia nepostupovať v súlade s pokynmi tureckých orgánov a jednak, že ich útek do Iraku vyplýval z ich obáv, že budú týmito orgánmi vrátení do Sýrie za nedodržanie týchto pokynov.

148 Treba pripomenúť, že v súlade s ustálenou judikatúrou Súdneho dvora uvedenou v bode 60 tohto rozsudku vznik mimozmluvnej zodpovednosti Únie predpokladá existenciu priamej príčinnej súvislosti medzi vytýkaným konaním a údajnou ujmou.

149 V tejto súvislosti Súdny dvor už mal príležitosť spresniť, že ani článok 340 druhý odsek ZFEÚ, ani zásady spoločné pre právne poriadky členských štátov, na ktoré tento článok odkazuje, nemôžu odôvodniť povinnosť napraviť každý, dokonca aj vzdialený, škodlivý následok protiprávneho aktu (pozri v tomto zmysle rozsudok zo 4. októbra 1979, Dumortier a i./Rada, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 a 45/79, EU:C:1979:223, bod 21).

150 Priamu povahu príčinnej súvislosti totiž netreba chápať reštriktívne, ale skôr v tom zmysle, že ujma musí vyplývať dostatočne priamym spôsobom z protiprávneho konania inštitúcií (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 4. októbra 1979, Dumortier a i./Rada, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 a 45/79, EU:C:1979:223, bod 21, a z 30. mája 2017, Safa Nicu Sepahan/Rada, C-45/15 P, EU:C:2017:402, bod 61). Podmienka týkajúca sa príčinnej súvislosti medzi vytýkaným konaním a údajnou ujmou sa teda týka existencie dostatočne priamej príčinnej súvislosti, takže vytýkané konanie musí byť rozhodujúcou príčinou uvádzanej ujmy (rozsudky z 13. decembra 2018, Európska únia/Gascogne Sack Deutschland a Gascogne, C-138/17 P a C-146/17 P, EU:C:2018:1013, bod 22, a z 5. septembra 2019, Európska únia/Guardian Europe a Guardian Europe/Európska únia, C-447/17 P a C-479/17 P, EU:C:2019:672, bod 32).

151 Okrem toho môže byť táto súvislosť prerušená najmä aktom poškodenej osoby, ktorý vstupuje medzi vytýkané konanie a údajnú ujmu, pokiaľ tento akt predstavuje rozhodujúcu príčinu tejto ujmy (pozri v tomto zmysle rozsudok z 18. marca 2010, Trubowest Handel a Makarov/Rada a Komisia, C-419/08 P, EU:C:2010:147, bod 61).

152 Takýto akt môže pozostávať okrem iného z rozhodnutia poškodenej osoby, avšak za predpokladu, že nebola povinná toto rozhodnutie prijať (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 16. júla 2009, Komisia/Schneider Electric, C-440/07 P, EU:C:2009:459, bod 205, a z 13. decembra 2018, Európska únia/Gascogne Sack Deutschland a Gascogne, C-138/17 P a C-146/17 P, EU:C:2018:1013, bod 31).

153 Z judikatúry uvedenej v bodoch 148 až 152 tohto rozsudku tak vyplýva, že Všeobecný súd sa nedopustil nesprávneho právneho posúdenia, keď na jednej strane v bode 67 napadnutého rozsudku konštatoval, že skutočnosť, že vytýkané konanie predstavovalo nevyhnutnú podmienku vzniku ujmy v tom zmysle, že bez tohto konania by nevznikla, nestačí na preukázanie príčinnej súvislosti, a na druhej strane, keď v prejednávanej veci skúmal možnosť, že príčinná súvislosť medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a dotknutými ujmami bola prerušená určitými aktmi odvolateľov.

154 Takéto preskúmanie sa však musí nevyhnutne vykonať *in concreto* s prihliadnutím na všetky relevantné okolnosti charakterizujúce situáciu poškodenej osoby.

155 Hoci sa od hospodárskych subjektov so skúsenosťami s riadením rizík spojených s výkonom ich bežných činností dá očakávať úplne racionálne rozhodovanie (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 16. júla 2009, Komisia/Schneider Electric, C-440/07 P, EU:C:2009:459, body 200 až 206, a z 13. decembra 2018, Európska únia/Gascogne Sack Deutschland a Gascogne, C-138/17 P a C-146/17 P, EU:C:2018:1013, body 23 až 31), takéto správanie nemožno povýšiť na všeobecné kritérium, najmä pokiaľ ide o fyzické osoby.

156 Platí to najmä v prípade rodinných príslušníkov, ktorí utiekli zo svojej krajiny pôvodu v snahe získať medzinárodnú ochranu a ktorí čelia výnimočným okolnostiam a nepredvídateľným rizikám. Žiadatelia o azyl totiž môžu byť obzvlášť zraniteľní z dôvodu svojej migračnej cesty a traumatických skúseností, ktoré mohli zažiť pred touto cestou (rozsudok ESĽP, 18. novembra 2021, M. H. a iní v. Chorvátsko, CE:ECHR:2021:1118JUD001567018, bod 207), a táto zraniteľnosť môže ovplyvniť ich úsudok.

157 V takejto výnimočnej situácii môže teda príčinná súvislosť medzi vytýkaným konaním a údajnou ujmou pretrvávať napriek rozhodnutiu poškodenej osoby, ku ktorému došlo v čase medzi týmto konaním a touto ujmou, ak toto rozhodnutie, hoci nebolo jedinou možnou reakciou, možno považovať za primeranú reakciu vzhľadom na všetky okolnosti, ktoré charakterizovali túto situáciu.

158 Tento záver platí o to viac v situácii, keď boli žiadatelia o azyl presunutí do krajiny, v ktorej existuje konkrétne riziko porušenia zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia.

159 V tejto súvislosti treba uviesť, že odvolatelia v konaní na Všeobecnom súde tvrdili, že ich rozhodnutie odísť do Erbilu bolo odôvodnené obavou, že ich turecké orgány vrátia do Sýrie, ktorá vychádzala z ich chápania tureckého práva a praxe spočívajúcej vo vrátení sýrskych štátnych príslušníkov hľadajúcich medzinárodnú ochranu do Sýrie, a to v rozpore so zásadou zákazu vyhostenia alebo vrátenia, čo je okolnosť, ktorú sa snažili preukázať znaleckým posudkom uvedeným v ich žalobe v konaní na Všeobecnom súde, ktorého posúdenie prislúcha výlučne Všeobecnému súdu.

160 Treba pritom konštatovať, že Všeobecný súd v napadnutom rozsudku kvalifikoval rozhodnutia prijaté odvolateľmi po tom, čo boli vyhostení do Turecka, ako ich „vlastnú voľbu“ bez toho, aby *in concreto* preskúmal kontext, v rámci ktorého k tejto voľbe došlo – najmä ich rodinnú situáciu, ich zraniteľnosť a možné riziko vyhostenia do Sýrie – s cieľom určiť, či vzhľadom na tento kontext možno tieto rozhodnutia považovať za primerané.

161 V dôsledku toho sa Všeobecný súd dopustil nesprávneho právneho posúdenia, keď v bode 69 napadnutého rozsudku rozhodol, že dotknuté ujmy nemožno považovať za ujmy priamo vyplývajúce z konania vytýkaného agentúre Frontex z dôvodu rozhodnutí, ktoré prijali odvolatelia po spornej návratovej operácii, bez toho, aby *in concreto* posúdil primeranosť týchto rozhodnutí vzhľadom na všetky okolnosti charakterizujúce kontext, v ktorom boli prijaté.

162 Prvá časť tretieho odvolacieho dôvodu je preto, pokiaľ ide o jej druhú výhradu, dôvodná a vo zvyšku ju treba zamietnuť ako neprípustnú alebo nedôvodnú.

2. O druhej časti tretieho odvolacieho dôvodu

a) Argumentácia účastníkov konania

163 V druhej časti tretieho odvolacieho dôvodu odvolatelia tvrdia, že Všeobecný súd sa dopustil nesprávneho právneho posúdenia, keď v bode 70 napadnutého rozsudku konštatoval, že bolo ich vlastnou voľbou využiť pomoc advokátov v rámci sťažností podaných agentúre Frontex, takže neexistovala príčinná súvislosť medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a nákladmi na túto pomoc. Za okolností prejednávanej veci bola totiž uvedená pomoc podľa nich nevyhnutná, keďže odvolatelia nie sú občanmi Únie, nevedia komunikovať v žiadnom z úradných jazykov Únie a nachádzali sa v obzvlášť zraniteľnej situácii.

164 Odvolatelia dodávajú, že Všeobecný súd mal konštatovať, že uvedené náklady na právnu pomoc boli prinajmenšom z veľkej časti spôsobené nedbanlivým prístupom agentúry Frontex k ich sťažnostiam v dôsledku zdĺhavého preskúmania týchto sťažností a neúčinnosti mechanizmu podávania sťažností, čo je v rozpore so zásadou riadnej správy vecí verejných a ich právom na účinný prostriedok nápravy, ako aj s článkom 72 nariadenia 2016/1624.

165 Frontex sa domnieva, že táto časť odvolacieho dôvodu je neprípustná, keďže otázka, či právne zastúpenie v rámci sťažností podaných agentúre Frontex bolo alebo nebolo nevyhnutné, patrí do posúdenia skutkového stavu, ktoré nemožno skúmať v rámci odvolania.

b) Posúdenie Súdnym dvorom

166 V druhej časti tretieho odvolacieho dôvodu odvolatelia v podstate Všeobecnému súdu vytýkajú, že nesprávne posúdil potrebu, aby im v rámci sťažností, ktoré podali agentúre Frontex v rámci mechanizmu podávania sťažností upraveného v článku 72 nariadenia 2016/1624, pomáhali advokáti, a tým aj príčinnú súvislosť medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex v súvislosti s údajnými porušeniami ich základných práv, ktoré možno pripísať tejto agentúre, a ujmou vyplývajúcou z nákladov na túto pomoc.

167 V bode 70 napadnutého rozsudku Všeobecný súd rozhodol, že ak zastúpenie advokátom alebo poradcom v rámci konania pred podaním žaloby nie je povinné, neexistuje príčinná súvislosť medzi údajnou škodou, teda nákladmi na takéto zastúpenie, a prípadným konaním, ktoré možno

vytýkať dotknutej inštitúcii alebo orgánu. Keďže využitie právneho poradenstva je v tomto kontexte vecou vlastnej voľby dotknutej osoby, nemožno ho pripísať dotknutej inštitúcii alebo orgánu.

168 V tejto súvislosti Súdny dvor rozhodol, že náklady na konzultácie s advokátom vo fáze správnej sťažnosti alebo v rámci podania sťažnosti európskemu ombudsmanovi treba odlišovať od nákladov na odmenu advokáta vynaložených v sporovom konaní (rozsudky z 9. marca 1978, Herpels/Komisia, 54/77, EU:C:1978:45, bod 45, a z 28. júna 2007, Internationaler Hilfsfonds/Komisia, C-331/05 P, EU:C:2007:390, bod 25).

169 Ak sa však Súdny dvor vo veciach, v ktorých boli vydané rozsudky uvedené v predchádzajúcom bode, vyjadril, že pomoc advokáta vychádza z „vlastnej voľby“ (rozsudok z 9. marca 1978, Herpels/Komisia, 54/77, EU:C:1978:45, bod 48) alebo zo „slobodnej voľby“ dotknutých osôb (rozsudok z 28. júna 2007, Internationaler Hilfsfonds/Komisia, C-331/05 P, EU:C:2007:390, bod 27), bolo to tak vzhľadom na charakteristické znaky každého z týchto konaní, a nie na základe principiálneho chápania správnych sťažností alebo alternatívnych spôsobov riešenia sporov.

170 V prejednávanej veci pritom treba po prvé konštatovať, že mechanizmus podávania sťažností stanovený v článku 72 nariadenia 2016/1624 nie je právom občanov Únie zameraným na odstránenie prípadov nesprávneho úradného postupu v mene všeobecného záujmu. Naopak, podľa článku 72 ods. 2 a 3 tohto nariadenia je prístupný len osobám, ktoré sú priamo dotknuté konaním zamestnancov zapojených okrem iného do návratovej operácie a ktoré sa domnievajú, že toto konanie konkrétne porušilo ich základné práva.

171 Po druhé, hoci pracovník pre základné práva vykonáva svoje úlohy nezávisle, robí tak v rámci organizácie agentúry Frontex. Okrem toho sa na neho obrátila osoba, ktorá sa, ako je uvedené v bode 156 tohto rozsudku, nachádza v mimoriadne zraniteľnom postavení, a to za okolností, o aké ide v prejednávanej veci, s cieľom oznámiť konkrétne porušenie základného práva spôsobené konaním samotných zamestnancov agentúry Frontex.

172 Po tretie mechanizmus podávania sťažností zavedený v článku 72 nariadenia 2016/1624 nezaručuje, že sťažovateľ bude mať v určitom okamihu k dispozícii záruky spojené s právom na účinný prostriedok nápravy vrátane práva poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať, ktoré zaručuje článok 47 druhý odsek Charty. Na rozdiel od správneho konania o sťažnosti dotknutého vo veci, v ktorej bol vydaný rozsudok z 9. marca 1978, Herpels/Komisia (54/77, EU:C:1978:45), mechanizmus podávania sťažností nie je, ako vyplýva z odôvodnenia 50 tohto nariadenia, predpokladom uplatnenia prostriedku súdnej nápravy.

173 Z úvah uvedených v bodoch 167 až 172 tohto rozsudku vyplýva, že Všeobecný súd sa dopustil nesprávneho právneho posúdenia, keď v bode 70 napadnutého rozsudku v zásade rozhodol, že ak zastúpenie advokátom alebo poradcom v rámci konania pred podaním žaloby nie je povinné, neexistuje príčinná súvislosť medzi nákladmi na takéto zastúpenie a prípadným konaním, ktoré možno vytýkať dotknutej inštitúcii alebo orgánu.

174 Druhá časť tretieho odvolacieho dôvodu je preto dôvodná.

E. O štvrtom odvolacom dôvode

1. Argumentácia účastníkov konania

175 Vo štvrtom odvolacom dôvode, ktorý sa týka bodov 44 až 46 napadnutého rozsudku, odvolatelia v podstate tvrdia, že Všeobecný súd tým, že odmietol ako neprípustné niektoré dokumenty, ktoré predložili v prvostupňovom konaní, a to prílohy C.1 a C.3 až C.6 k replike, ako aj dokument E.1, porušil článok 85 ods. 2 svojho rokovacieho poriadku a zásadu kontradiktórnosti.

176 Tvrdia, že uvedený článok 85 ods. 2 sa nevzťahuje na nové dôkazy a doplnenie vykonaného dokazovania, keďže sú predložené ako odpoveď na tvrdenia uvedené protistranou v jej vyjadrení k žalobe. Platí to tým skôr v prípade, keď ide o verejne prístupný dokument, na ktorom odvolatelia založili svoju argumentáciu a ktorého dôkaznú silu Frontex spochybnila vo svojom vyjadrení k žalobe. Všeobecný súd tak mal konštatovať, že prílohy C.1 a C.4 až C.6 k replike predstavujú „dôkazy opaku“ a že príloha C.3 k replike je „doplnením“ vykonaného dokazovania. Pokiaľ ide o dokument E.1, hoci bol predložený po skončení písomnej časti konania, Všeobecný súd mal konštatovať, že jeho predloženie nemohlo porušiť právo agentúry Frontex na obhajobu, keďže išlo o dokument pochádzajúci od tejto agentúry.

177 Frontex po prvé tvrdí, že štvrtý odvolací dôvod je neúčinný, pretože odvolatelia v ňom uvádzajú, že skutočnosť, či dotknuté dokumenty boli alebo neboli vložené do spisu konania na Všeobecnom súde, nemala nijaký vplyv na výsledok ich žaloby o náhradu škody.

178 Po druhé sa Frontex domnieva, že tieto dokumenty nepredstavujú dôkazy opaku, a zdôrazňuje, že Všeobecný súd konštatoval, že odvolatelia neodôvodnili predloženie uvedených dokumentov v štádiu vyjadrenia k žalobe.

2. Posúdenie Súdnym dvorom

179 Pokiaľ ide v prvom rade o údajnú neúčinnosť štvrtého odvolacieho dôvodu, treba konštatovať, že názor odvolateľov, podľa ktorého dotknuté dokumenty neboli rozhodujúce pre výsledok ich žaloby o náhradu škody, nemá vplyv na ich právo predložiť tieto dokumenty Všeobecnému súdu, s výhradou ich prípustnosti. Toto právo totiž nesúvisí s ich objektívnou nevyhnutnosťou pre diskusiu, keďže každý účastník konania môže slobodne posúdiť užitočnosť dokumentov, ktoré zamýšľa predložiť na podporu svojho stanoviska alebo na objasnenie Všeobecnému súdu. Preto na rozdiel od toho, čo tvrdí Frontex, tento odvolací dôvod nie je neúčinný.

180 Pokiaľ ide v druhom rade o dôvodnosť tohto odvolacieho dôvodu, treba uviesť, že článok 76 písm. f) a článok 85 ods. 1 Rokovacieho poriadku Všeobecného súdu stanovujú pravidlo, podľa ktorého účastníci konania musia predložiť dôkazný materiál alebo formulovať svoje návrhy na vykonanie dokazovania v štádiu prvej výmeny písomností, teda v štádiu žaloby a vyjadrenia k žalobe. Ide o pravidlo preklúzie (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 16. septembra 2020, BP/FRA, C-669/19 P, EU:C:2020:713, bod 41, a z 23. novembra 2023, Ryanair a Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, bod 43).

181 Tieto ustanovenia zohľadňujú zásady kontradiktórnosti a rovnosti zbraní, ako aj právo na spravodlivý proces. Ukladajú totiž povinnosť informovať ostatných účastníkov konania o dôkazoch na podporu obhajovaných téz a ich cieľom je umožniť im pripraviť si účinnú obhajobu alebo repliku v súlade s uvedenými zásadami a právom. Okrem toho požiadavka

predloženia dôkazov alebo návrhov na vykonanie dokazovania v prvom štádiu konania je tiež odôvodnená cieľom riadneho výkonu spravodlivosti, keďže prostredníctvom rýchleho vypracovania spisov umožňuje prejednanie veci v primeranej lehote (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 14. apríla 2005, Gaki-Kakouri/Súdny dvor, C-243/04 P, EU:C:2005:238, bod 30, a z 23. novembra 2023, Ryanair a Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, bod 41).

182 Odchylne od základného pravidla stanoveného v článku 76 písm. f) a článku 85 ods. 1 Rokovacieho poriadku Všeobecného súdu však článok 85 ods. 2 umožňuje účastníkom konania predložiť dôkazy alebo návrhy na vykonanie dokazovania v rámci druhej výmeny vyjadrení pod podmienkou, že omeškanie s predložením týchto dôkazov alebo návrhov na vykonanie dokazovania je odôvodnené.

183 Uvedený odsek 2 tak vyjadruje požiadavku spravodlivého konania a konkrétne ochrany práva na obranu účastníka konania, ktorý má v úmysle predložiť v tomto štádiu určité dôkazy alebo návrhy na vykonanie dokazovania, pričom toto predloženie možno odôvodniť najmä skutočnosťou, že tento účastník nemohol mať dotknuté dôkazy skôr k dispozícii, alebo nevyhnutnosťou doplniť spis v prípade oneskoreného predloženia dokumentov protistranou, aby sa zabezpečilo rešpektovanie zásady kontradiktórnosti (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 14. apríla 2005, Gaki-Kakouri/Súdny dvor, C-243/04 P, EU:C:2005:238, bod 33, a z 23. novembra 2023, Ryanair a Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, body 42 a 43).

184 Keďže omeškanie s predložením dôkazov alebo návrhov na vykonanie dokazovania musí byť odôvodnené, Všeobecný súd má právomoc preskúmať opodstatnenosť dôvodu tohto omeškania, ako aj prípadne obsah týchto dôkazov alebo návrhov na vykonanie dokazovania, a v prípade potreby ich odmietnuť, ak ich oneskorené predloženie nie je dostatočne právne odôvodnené alebo dôvodné (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 16. septembra 2020, BP/FRA, C-669/19 P, EU:C:2020:713, bod 33, a z 23. novembra 2023, Ryanair a Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, bod 43).

185 Odchylne od základného pravidla stanoveného v článku 76 písm. f) a článku 85 ods. 1 Rokovacieho poriadku Všeobecného súdu a výnimky vymedzenej v článku 85 ods. 2, článok 85 ods. 3 umožňuje účastníkom konania predložiť dôkazy alebo návrhy na vykonanie dokazovania aj v neskoršom štádiu, konkrétne pred skončením ústnej časti konania alebo pred rozhodnutím Všeobecného súdu, že vec prejedná bez ústnej časti konania, a to vždy pod podmienkou, že omeškanie s týmto predložením je odôvodnené. Úvahy uvedené v bodoch 183 a 184 tohto rozsudku platia tým skôr pre dôkazy a návrhy na vykonanie dokazovania predložené v tomto neskoršom štádiu, keďže ich pripustenie predpokladá preukázanie existencie výnimočných okolností (pozri v tomto zmysle rozsudky zo 14. apríla 2005, Gaki-Kakouri/Súdny dvor, C-243/04 P, EU:C:2005:238, bod 33, a z 23. novembra 2023, Ryanair a Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, bod 44).

186 Zo všetkých predchádzajúcich úvah vyplýva, že práve uplatnenie pravidiel uvedených v článku 85 Rokovacieho poriadku Všeobecného súdu umožňuje zabezpečiť dodržiavanie zásad kontradiktórnosti a rovnosti zbraní, ako aj práva na spravodlivý proces (pozri v tomto zmysle rozsudok z 23. novembra 2023, Ryanair a Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, bod 45).

187 V prejednávanej veci, pokiaľ ide na jednej strane o prílohy C.1 a C.3 až C.6 k replike, z bodu 42 napadnutého rozsudku vyplýva, že tieto prílohy pozostávali z verejných dokumentov, ktoré vznikli pred podaním žaloby, s výnimkou nedatovaného vyhlásenia jedného z odvolateľov a „znaleckého posudku“, ktorý je v skutočnosti právnou konzultáciou vypracovanou výslovne v rámci veci prejednávanej na Všeobecnom súde.

188 V bode 45 napadnutého rozsudku Všeobecný súd odôvodnil neprípustnosť týchto príloh tým, že v podstate rozhodol, že zistenie údajnej relevantnosti dokumentov v priebehu konania nie je platným dôvodom na odôvodnenie ich oneskoreného predloženia, keďže tieto dokumenty sú určené na preukázanie skutočností uvádzaných v žalobe a väčšina z nich vznikla pred podaním žaloby.

189 Všeobecný súd tak správne uplatnil článok 85 ods. 2 svojho rokovacieho poriadku. Ak je totiž oneskorené podanie písomnosti na základe tohto ustanovenia odôvodnené tým, že protistrana predloží dôkaz alebo tvrdenie, odôvodnenie takéhoto omeškania vyžadované uvedeným ustanovením na to, aby sa mohla uplatniť výnimka, ktorú stanovuje, znamená, že účastník konania, ktorý toto podanie vykoná, označí dôkaz alebo tvrdenie protistrany, ktoré má vyžadovať oneskorené podanie tejto písomnosti, a to s dostatočnou presnosťou, aby Všeobecný súd mohol preskúmať toto odôvodnenie, ako sa od neho vyžaduje.

190 V prejednávanej veci pritom z bodu 41 napadnutého rozsudku vyplýva, že na odôvodnenie oneskoreného predloženia dotknutých príloh odvolatelia na pojednávaní tvrdili, že relevantnosť týchto príloh im bola zrejmá až po oboznámení sa s argumentáciou, ktorú Frontex uviedla vo vyjadrení k žalobe. Z preskúmania repliky odvolateľov v prvostupňovom konaní však vyplýva, že odvolatelia neposkytli spresnenie, ktoré z tvrdení agentúry Frontex mali odôvodniť predloženie uvedených dokumentov.

191 Vzhľadom na úvahy a judikatúru uvedené v bodoch 180 až 186 tohto rozsudku preto Všeobecný súd neporušil ani zásadu kontradiktórnosti, ani právo odvolateľov na obhajobu, keď odmietol prílohy C.1 a C.3 až C.6 k ich replike z dôvodu, že omeškanie s ich predložením nebolo z právneho hľadiska dostatočne odôvodnené.

192 Na druhej strane, pokiaľ ide o dokument E.1, ktorý bol predložený dva dni pred pojednávaním na Všeobecnom súde, z bodov 47 a 50 napadnutého rozsudku vyplýva, že tento dôkaz pozostával z dokumentu, ktorý Frontex zaslala odvolateľom pred podaním ich žaloby, pričom odvolatelia uviedli, že nepredloženie tohto dôkazu v štádiu žaloby bolo dôsledkom nepozornosti, čo Všeobecný súd nepovažoval za platný dôvod opodstatňujúci jej oneskorené predloženie.

193 Ako pritom vyplýva z judikatúry uvedenej v bode 185 tohto rozsudku, takýto dôvod nespĺňa požiadavky odôvodnenia opodstatňujúce predloženie dokumentu podľa článku 85 ods. 3 Rokovacieho poriadku Všeobecného súdu. Všeobecný súd preto správne uplatnil toto ustanovenie, keď odmietol dokument E.1.

194 Tvrdenie odvolateľov, podľa ktorého predloženie tohto dokumentu nemohlo porušiť právo agentúry Frontex na obhajobu, keďže uvedený dokument pochádzal od tejto agentúry, je v tejto súvislosti irelevantné.

195 Na jednej strane totiž z článku 85 Rokovacieho poriadku Všeobecného súdu nemožno vyvodiť, že by bol tento súd v zásade povinný prijať oneskorene predložené dokumenty, pokiaľ nezistí, že ich odmietnutie je potrebné na zabezpečenie dodržiavania určitých práv alebo všeobecných zásad,

najmä práva protistrany na obhajobu (pozri v tomto zmysle rozsudok z 23. novembra 2023, Ryanair a Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, bod 46), keďže odsek 1 tohto článku zavádza pravidlo preklúzie založené na opačnom pravidle, podľa ktorého sa dôkazy musia predložiť v štádiu prvej výmeny písomností. Na druhej strane, ako vyplýva z bodu 181 tohto rozsudku, cieľom článku 85 ods. 1 tohto rokovacieho poriadku nie je len umožniť druhému účastníkovi konania pripraviť si užitočnú obhajobu alebo repliku, ale sleduje tiež cieľ riadneho výkonu spravodlivosti.

196 Zo všetkých týchto úvah vyplýva, že štvrtý odvolací dôvod treba zamietnuť ako nedôvodný.

197 Vzhľadom na dôvodnosť prvej výhrady prvej časti prvého odvolacieho dôvodu, druhej časti druhého odvolacieho dôvodu, druhej výhrady prvej časti tretieho odvolacieho dôvodu a druhej časti tretieho odvolacieho dôvodu treba napadnutý rozsudok zrušiť v rozsahu, v akom týmto rozsudkom Všeobecný súd zamietol žalobu odvolateľov o náhradu škody z dôvodu neexistencie dostatočne priamej príčinnej súvislosti medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a údajnými ujmami, s výnimkou ujmy týkajúcej sa nákladov, ktoré odvolatelia vynaložili na cestu do Grécka, a to v podstate z dôvodov:

– po prvé, že v rámci úloh európskej pohraničnej a pobrežnej stráže nariadenie 2016/1624 neukladá agentúre Frontex žiadnu povinnosť, pokiaľ ide o rozhodnutia o návrate, ktoré musia byť vydané voči osobám zaradeným do spoločnej návratovej operácie,

– po druhé, že v tom istom rámci patria prípadné porušenia základných práv, ku ktorým dôjde počas návratového letu, do výlučnej zodpovednosti hostiteľského členského štátu s vylúčením akejkoľvek zodpovednosti agentúry Frontex,

– po tretie, že vlastné rozhodnutia odvolateľov, pokiaľ ide o ich dočasné usadenie sa v Turecku, ich útek do Iraku a ich usadenie sa v tejto krajine, prerušili akúkoľvek dostatočne priamu príčinnú súvislosť medzi konaním vytýkaným agentúre Frontex a údajnými ujmami bez toho, aby *in concreto* posúdil primeranosť týchto rozhodnutí vzhľadom na všetky okolnosti charakterizujúce kontext, v ktorom boli prijaté, a

– po štvrté, že ak zastúpenie advokátom alebo poradcom v rámci konania pred podaním žaloby nie je povinné, v zásade neexistuje príčinná súvislosť medzi nákladmi na takéto zastúpenie a prípadným konaním, ktoré možno vytýkať inštitúcii alebo orgánu.

VI. O žalobe na Všeobecnom súde

198 V súlade s článkom 61 prvým odsekom Štatútu Súdneho dvora môže Súdny dvor Európskej únie v prípade zrušenia rozhodnutia Všeobecného súdu buď sám vydať konečný rozsudok vo veci, ak to stav konania dovoľuje, alebo vrátiť vec Všeobecnému súdu na rozhodnutie.

199 Keďže v prejednávanej veci Všeobecný súd nerozhodol o väčšine žalobných dôvodov odvolateľov, Súdny dvor sa domnieva, že nie je spôsobilý rozhodnúť vo veci samej.

200 V dôsledku toho treba vrátiť vec na rozhodnutie Všeobecnému súdu.

VII. O trovách

201 Vzhľadom na to, že vec sa vracia Všeobecnému súdu, o trovách odvolacieho konania sa rozhodne neskôr.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (veľká komora) rozhodol takto:

1. **Rozsudok Všeobecného súdu Európskej únie zo 6. septembra 2023, WS a i./Frontex (T-600/21, EU:T:2023:492), sa zrušuje s výnimkou toho, že na jednej strane odmieta ako neprípustné prílohy C.1 a C.3 až C.6 k replike, ako aj dokument E.1 predložený WS, WT, WY, WZ, YA a YB, a na druhej strane konštatuje neexistenciu príčinnej súvislosti medzi konaním vytýkaným Európskej agentúre pre pohraničnú a pobrežnú stráž (Frontex) a ujmami, ktoré uvádzajú WS, WT, WY, WZ, YA a YB, pokiaľ ide o náklady vynaložené na cestu do Grécka.**

2. **Vec sa vracia Všeobecnému súdu Európskej únie.**

3. **O trovách konania sa rozhodne neskôr.**

Podpisy